

BUDANU MEZ

DERSLİK

3

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadırız!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!

Minlərlə can qurban oldu,
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

HEYDER ELİYEV

AZARBAYCAN RESPUBLİKACO ÜMUMMİLLİ LİDER

NƏŞRİN ORİJİNAL NÜSXƏSİNİN TƏSDİQİ

1. Nəşrin məzmununu və bədii tərtibatını təsdiq edirik.

[illegible]

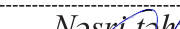
2. Nəşrdəki mətnlərin dil-üslub qaydalarına uyğunluğunu təsdiq edirik.

<i>Nəşri təhvil verən tərəf:</i>	<i>Nəşri qəbul edən tərəf:</i>
<i>Samirə Bəktaş</i>	

3. Nəşrin təsdiqəqədərki prosedurlarına riayət edildiyini təsdiq edirik.

<i>Nəşri təhvil verən tərəf:</i> _____ <i>Sevil İsmayilova</i> _____ <i>Rəfiq Kazımov</i>	<i>Nəşri qəbul edən tərəf:</i> _____ <i>Nəriman Qəhrəmanlı</i> _____ <i>Mələhət Müştəqova</i> _____ <i>Günəl Seyidova</i>
--	---

4. Nəşri təsdiq edirik.

<i>Nəşri təhvil verən tərəfin rəhbərliyi:</i> V. Əhmədov <i>Tarix:</i> _____	<i>Nəşri qəbul edən tərəfin rəhbərliyi:</i> _____ <i>Tarix:</i> _____
---	--

ADIGÖZƏL HACIYEV
QİSMƏT HACIYEV
FAİQ HƏSƏNOV

Ümumi təhsil müəssisələrə 3-cü sinifiniz

Budanu mez

fenciz bədlə dərslik

© "Şərq-Qərb" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
info@eastwest.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

ŞƏRQ-QƏRB

Mündəricat

I bölmə. Yea ailə nə zın

DƏRSLƏR

- 1 Ud zını..... 10
- 2 Ya ailə 12
- 3 Mısə bəbə..... 14
- 4 Suftəki pille..... 18
- 5 Asıl mekteblu 22

II bölmə. Keşfimer nə ixtirarber

- 1 S'ä şimä h" asılcä
h'atkici 28
- 2 Ünsiyyet naq'a nä qe 34
- 3 Mic'er veh'i h'ayel..... 38
- 4 Suftäki çeşmeger 42
- 5 Robotär 48

III bölmə. Yö mənavi dünya

DƏSLƏR

- 1 Ya valideynber.....54
- 2 Tesvir veh'i inşa
yezmi si'i qeyde.....58
- 3 Dialoqär62
- 4 Dido ugut.....64
- 5 Mik'esti baluğ
nä balina68

IV bölmə. Tabh'at nə yin

DƏRSLƏR

- 1 Noq' Vatani 76
- 2 Fu 80
- 3 K'ibeno guc 84
- 4 Seyrano gügerçinber 88
- 5 Uzoq'ol dər 92

Yazi

Suxus'u

H"araq'ar

H"araq'ar

1

Yea aile nä zın

- 1 Ud zını
- 2 Ya aile
- 3 Mısä bää
- 4 Suftäki pille
- 5 Asıl mekteblu

Zäz zınza baräcä vez
h'oroq'or yukoci.

Za tur Fatime vi.
Za soyad Vahabova vi.

Zox 8 yaşı.

Zın 3-cü sinifco h'ayeli. Zın zo
dersimer h'ari suxus'ura vi.

Zo zäz lah'ki yıkä meşğuliyet
konstruktorızın cürebecüre
figurber vodo'u vi.

Zın nuğa, zarafat sı'i riji. Zox
säd mik'e kahaluvol vi. Zın zo
dersimber h'ari h'ar sox'on, zo
neticerber in läp laxan yıx'ära.

Dustimer! Vi nä vinva baräcä inşä yezmi si' irde, ac vö dustumbeə teqdim si' irde.

PLAN

1. Ugug teqdimsi'i
2. Zın yeə ailece
3. Za yaş
4. Zo sınıf
5. Za dustumer
6. Zo h'ari cah" atär
7. Zo pis cah" atär

TƏLİMAT

1. Mah" lımatär yıǵcam teqdim si' irde.
2. Vin veə fikir asant cümlerbezın çüröp' q' ürde.
3. Cümlerber duz qurmi si' irde.
4. Ç' eliber duz yezmi si' irde.

İnşä yezi si' iyez:

1. Plancä gürece vin veə baräcä vezmi si' irde.
2. Mah' lımatär düz yezmi si' irde.
3. Vin vö h'ari nä pis cah" atär yezmi si' irde obyektiv säbkädä.

Agäm vez yıkän säx' än, albomcä vereǵce vin veə şikil qikirde.
Vin veə xasiyyeter in şikilce xah' urän yezmi si' irde.

Ya aile

Yox ham lah'ki böh'lus,
ham ma mehriban aile vi.

Hulu nıbä zäs yeä ailece
baräcä h'oroq'or yukäci.

Ud ya bää vi. Anox 68 yaş vi. Ad
ailece pitindovor boh'lusi. Ya bääri
h'aq'allu mıslah'atär yus'uri. Gira
veh'i cıgacä meyverbo därimber,
qızılgülco kuluber qah'acı.

Udur ya nänä vi. Anox 65 yaş
vi. Ya nänä lah'ki kuçägi vi.
Mehriban särx'an ın, telebkari.
Ya nänä riyaziyyat mäh'limi vi.

Udur ya dide vi. Anox 42 yaş vi. Ya dide
duxturi. Lah'ki mehribani. Adır xestexanäcä
işlemi yırx'äri Azarurboxun h'ari irh'ari.

Ud ya adä vi. Anox 45 yaş vi. Ya adä şofuri.
Ad ugo kıda lah'ki mesuliyyetlu vi. Heleske ki
idmera güre mesuliyyet ana gärdäncä vi.

Ud za h'amu vi. Am tarix
məh'limi vi. Veten məhərbesice
səx'äci, igiduväl si'irci.

Udur za boh'lu şidiri. Unur 10-cu
sınıfce suxus'uravi. Unur ugo dersimer
h'ari suxus'uri. Çi ali mektebse q'abul
yux'orcız ciddi hazırləşmi yux'oravi. Za
şidrez meh'mar yux'or yikäci.

Ud za şidi. Za şiyeri 7-ci sınıfce suxus'uri.
Ad idmancızın meşğul yix'äri. Za şiyez
edebiyat fennicekir h'az h'aşxari.

Zäz ya aile lah'ki yikäci. Ya ailece
su-sundäz sär lah'ki yikäci. Ya ailece pitinciber
su-sunda h'ürmetcizin yanaşmi yikäri.

Ya ailece pitinciber qayde-qanuncä tabevi. Ugun-
da atku kiderber si'iri.

Har furäri uga atku kida si'irenäbägäm, aile
mat'im möh'kem yix'ära.

1. Qohumuvol h'ük'ü ç'eliber yezmi si'irde.
2. Yivä ç'elbekir cümleber qurmu si'irde.
bäbä, has'är, yurulmi yix'är; mağ, nänä, h'araq'ar, marağ-
lu; yin, ya dide, meşğul yırx'är; dersimer, ciddi, ya habä,
nezaret si'i.
3. H'azız dustumer! Vin nı vö ailerba veh'ında baräcä mah'lı-
mat h'azır si'irde.
Vövön inşa nı yezmi si'ir yix'ära.

1. Metn rolbezin suxodä.

Suxozker

1. Metnce turuna baräcä veə fikir yıpädä. Vez has'är, metnciz şımat'ı halmäc tur çiyeci?
2. Metnce ça baräcä h'abaraq'ara?

Elçinciber bağcä kuçmi säbkäci. Bağce acber pitindar k'ik'an qarşilemi sib'iri Mısä bābä säx'äci:

- Salam, bābä!
- Salam, za bälä!

Bağcä kuçmi säx'äyexan Elçin har yığına pämäcar dıxantär axurar qurzäri, ugunda bābäzın hangalä işlemi yıx'ärni..

Bağce säb boh' lusti dār vi ni. İyeri har yancoxun qol-budaq sah'a vi ni. Feyi x' acreciyo yığra qunşirber ulu dāra q' anik yığcan yıbkārni. Andāri şirin-şirin ixtilatār si' irni. Har gārān in: "Ulu dār qavh' ana xab-qıl var säx' ä!" – yu' urni.

Ulucār ix'e Elçinir säd dıg ugunda bābāvon yıpäci:

– Bābā, zın nı dār qörh' ü h" ar si' ir.

Bābāz uga nevecu fikircekir h" az h' atkici.

**Suxoye
xan**

Vö ferziyerber duz qetkici? Duz qedetki fikirber säx' äci?

Veə k'ean h'aqhadä

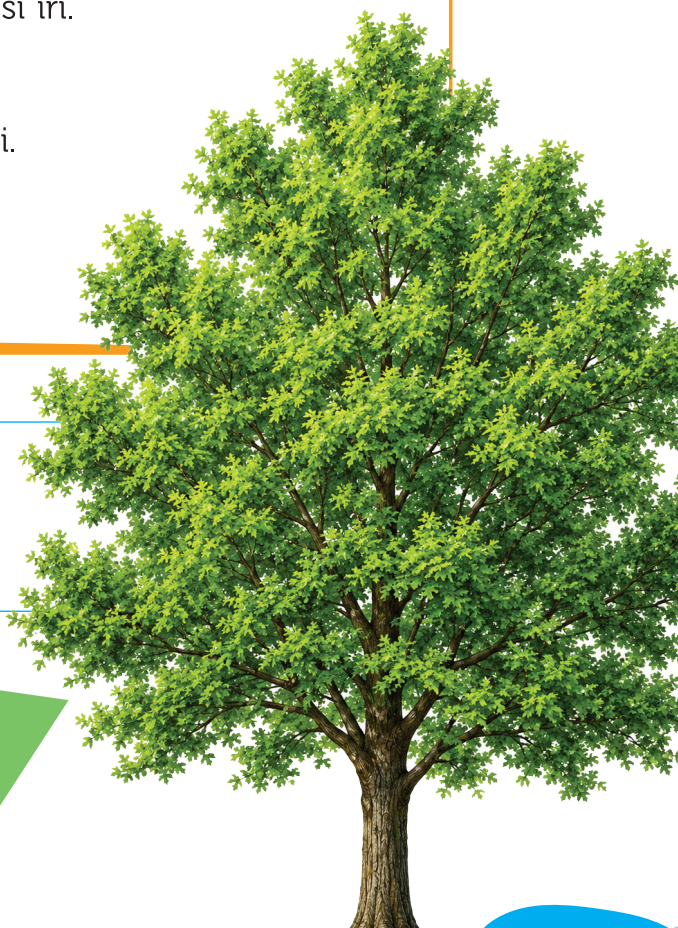
"Mısä bābā" metn bədii metni. Bədii metnba hadiserbekir h" abaraq' ari. Halmäc eserba obrazār yıx' äri.

Bədii metnba dialogerekir in istifade si' iri.

- Salam, bābā!
 - Salam, za bälä!
- } Uc dialogi.

Mısä bābā nä Elçin obrazäri.

**2. Şikilce vez irqhi dāra tur
ypädä, iye baräcä vez şı
has' ärisän h" abaraq' adä.**

3. Metncizin halci fikir çüröq'ürü?

4. Mısä bääbä xususiyyeter yezmi si'irde.

5. Vez has'är, Elçiniz ça güre där qörh'ü yukocni?
Metncer halä pärçä q'axu nı veə fikir izah sü'ürde.

6. Plancä irh" ara nı mağıla xakilic yezmi si' irde.

PLAN

1. Kuz fesil h' oşxor
2. Elçinir ugunda bābāzın hangalä çınarco dār qörh' ü
3. Elçinir çınarcız qulluq' si' i
4. Elçino nuğa yix' är

1. Vin metn intonasiyacızın suxodä.

Şikil tesvir si'irde.
Metnco mezmuncızın iyo
əlaqe vi?

Pitin laxan çağar riximber suftäki pillecer başlemi yıx'əri.

İdmi ulu pillerbezin qeç' iye başlemi yıx' ärdä mütlağ suncu xabäzın xabsurqhuyer h' acärgäri. Bānciye h' adeşkiyez, qideşkiyez uc vacib şertinekeri. Kövrek gāmri serh' irde mütlağ hanavicān xabar surqhuye ehtiyac yıx'əri. Ulu xab yö məh' limi. Məh' limce xabar sideqhırnı qıla h' ada qurzār namünkünü.

Sāniber yārāç' ärcızın pillerber xakıla inkāni.

H' azız dust! Uğurco pillerbezin laxan qeç' iyezın h' ari h' amālber siqhır. Heleske ki sād dığ acārır va xabar surqhura.

Gülarə Munis

2.

Metnçe turuna baräcä veə fikir yıpädä.

Suxozker

**Suxoye
xan**

Metnçe turuna vin qah'ili? Şimat'i? Agäm vin metnçe tur değışmi si'i säbkän, iyez şımäc tur qusura?

3. Vez has'är, "Suftäki pille" yıpädä şi nezerce surqhuri?

4. Metnçe mäh'lim şımä teqdim yıx'äri?

5. *Mäh'limce xabar sideqhirni qila h'ada qurzär namünkünü fikir çeşnerbezin izah sü'ürde.*

6. Metnçe gürece hacic ç'iri?

A) Suftäki pille yıpädä mekteb nezerce surqhuri.

B) Suftäki pille yıpädä aile nezerce surqhuri.

C) Mäh'lim insan yetişdirmi si'i ön müqəddes varlığı.

D) Uğur h'ari h'amälbö neticevi.

7. Metnçe veh'i asas fikir yuzağcä qavh"adä. Halä fikirce əlavərber si'irde.

8. Ç'elbo eksine mena yezmi si'irde.

qurzär

vacib

surqhu

9. Ulucärekir halcic *xabsurqhuye* şikili?

10. Vin ibir veye nä vö suxo metnce çekir h" abaraq' ari?
Metnbekir vin halci netice qah" aci?

11. Vin vö mäh'limce baräcä h" abaraq' adä. Vez ad şimä teqdim si' i yikän yix' ära?

12. H' ari h' amälberir va xabar surqhura fikir müzakire sü' ürde. Neticce qah" adä.

13. Yivä kelmerber nä ç' elbo birleşmerber cümlece işletmi si' irde.

Mäh'lim, suftäki mäh'lim, yikän yix' är, terbiye si' i, kuç' ägi nitq, h" araq' ar, h' ayelber, sinif

14. Şikil tesvir si'irde. Şikilce mezmun metnco mezmuncızın tutuşdurmi sü'ürde.

15. Vin vö mäh'limce baräcä tesviri inşä yezmi si'irde.

Tesviri inşä yezmi si'iyez:

- ✓ K'ik'anber vez ano h'arä xususiyyetär, yoxsä qarä gürkem tesvir si'i yıkä ayird si'irde.

**h'arä xüsusiyyeter
tesvir si'iyez:**

- ✓ vö mäh'limce baräcä gütre mah'limat yutuxdä;(1-2 cümle);
- ✓ iyexan ano h'arä xususiyyetera (mehriban, semimi, teleb si'i və s.) baräcä h'abarq'adä (2-3 cümle);
- ✓ netice.

**qarä gürkem tesvir
si'iyez:**

- ✓ vö mäh'limce baräcä gütre mah'limar yutuxdä;(1-2 cümle);
- ✓ qarä gürkem (h'apxu buy, lah'a h'ülüm, luzu icin, kuşula reng və s) tesvir si'irde; (2-3 cümle);
- ✓ netice.

Vez has'är, asıl
mekteblu şimä yix'är?

Asıl mekteblu duz
h'araq'ar, anır ugo
dersimer h'ari suxus'u,
boh'lundäz h'ürmet si'i.

Zäz zo dustumbea baräcä zevez yezmi si'i yikäci. Zox dustumer lah"ki vi. Andäkir lah"kindezın yin qunşı vi.

Yin andäzın ç'el säd si'irci ki, yin yö yıbkär cıgacä temizuvälcä riayet si'irden. Yaşıluväl qurumi si'irden. Yö mäh'limerir yu'uri ki, yaşıluväl qurumi si'i yö sağlamuväl qurumi si'icmä säd şeyi.

Kuzulo vāzra yin sa'a yarpağär suncukinda k'ot'ä si'iri. X'äcräciye vāzra ma yin ya boh'lundäzın sinta nikimba kıda çabğari, yin andäz ya xabar qaşxar kumokuväl si'iri.

Yin h'id h'öx'ücmä q'usu, hüttüşün doru idmerce çabğari. Acber nuğa sib'iri. Andäz k'ulcä kıldärba kumok sü'ürü, giricer vorox'uri, acär temiz si'iri.

Yin yö mäh'limcızın sinta Vatanco mähərbece şehid säbkānda ailerba dıx-dıx q'ıl h'urot'uri. Yövor acber keən sebxin debkera. Yin sü'ü mah'rākärbeə acber in nah'rä sib'iri.

Pitindez yin lah"ki yıbkäci.

1. Metnce halci sualcız cuğab q' axu yux' ora?

- A) Dustumber şımat' i ç' el säd si' ircni?
- B) X' äsira dustumberi halci kıldärber si' irni?
- C) Şehidero ailerbez şımä kumok sü' ürnü?
- D) Dustumberi yaşılluğ qurumi si' iyez şı si' irni?

2. Metnce güre halcic duz däd?

- A) Şehidero ailerboxun irh" ar pitindo burci.
- B) Q' usu, ham ma hüttüşün doru idmeroxun irh" ar pitindo burci.
- C) Dustimer h' ari kıldärber si' iye havaslendirmi sib' iri.
- D) Fesilboxun irh" a nı idmero kıldärber in değışmi yıx' äri.

3. Cümle tamamlemi si' irde.

Dustumer pitindez heleske lah" ki yıbkaci ki, andärn ...

4. Şehider şımat' i keən sebxin debkera?

5. Metnce veh' i asas fikir şı vi?

6. Halcic sağlamuväl kelmeco izahi?

- A) andamco üzvero pitincerir nural fəaliyyet si' i
- B) idmicir malice qonu
- C) möh" kem, gumrah

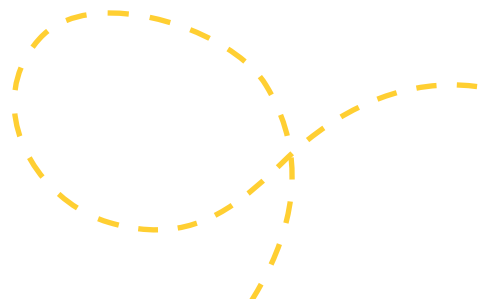
7. "Yin yö dustumbezin sinta hüttüşün dorundäz xab surqhu" mövzuce dialoq qurmu si'irde.

8. Yaşıluväl qurumi si'i yö sağlamuvol qurumi si'i yu'u vi yu'uyexun irh'a nı veə fikir yıpädä. Yaşıluvälcä nä sağlamuvolcä aräcä şi elaqe vi? Vin veə fikir çeşnerber qeşxira nı subut sü'ürde.

9. Şikilba bab "Asıl mekteblu halmä yıx'ära" turuna metn h'azır sü'ürde.

Plancekir istifade si'irde.

PLAN

1. Dustumer
2. Puluno qab
3. Ləyaqet
4. Heco təşəkkür sü'ü

Yezmi si'irde qeyinde,
zehmet sādāxān, zın
təşəkkür sü'ürü ç'elbekir
in istifade si'irde.

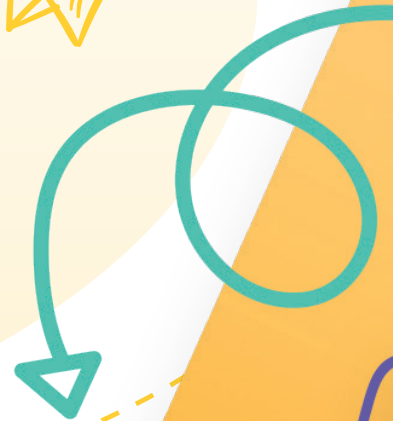

2

Keşfimer nä ixtirarber

- 1 S'ä şimä h" asılcä h'atkici
- 2 Ünsiyyet naq'a nä qe
- 3 Mic'er veh'i h'ayel
- 4 Suftäki çeşmeger
- 5 Robotär

S'a şımä h'asılca h'atkici

1. Sualba güre müzakire tuğodä.

Dustimer, vez keşfimba
baräcä ix'eciz?

Bäs keşf şı veh'i
vez has'äriz?

Keşf yıpädä...

2. Şikilce güre cuğab yuzağcä qöçh "üyez çalışmi säbkädä.

3. Vez has'är, vö düstunur uga fikir şimä
q'alan qöşxüra?

Yez has'äri ki, dünyacä lah'ki
keşfimer sax'äci: ulkärber, daryarber,
meişetco h'acätär...

➔ Dustumer, suftäcäri keşfimba baräcä bäs
vez şı has'äri?

4. Azarbaycancä tur şimat'ı "Odlar diyarı"
yu'uri?

5. Metn duz teleffüzczın suxodä.

Halä azgaki vaxtimba idmer suru cimä sinta yeşemi yıbkärni. Ando
ıbänkän cıgarber pänärber säx'äci. Azgaki idmer sinta ovula çabğari,
so'ulu q'axu qüşxürnü. Lımäd dovur h'öx'ücü ki, h'atxacär atkuci.
Har täräfcä yiz h'atkici, muk qıveci. Fey yıbkarcız idmerir riximber
fikirleşmi säbkäci.

Aslıye atkudä, zäva s'ä qerh'irde andäz s'ä irqhir dädni. Amma ac
ın ildirim veh'i andäz has'är dädni.

Sänıbä fah'ım yıvädä idmeriz itxaci ki, zäva s'ä qerh'i vaxtına
därimberi s'ä qoni, acär yugori. Andän yugär därimber qoni, acära
h'ada sa'a k'ın'ar set'erh'iri. Yugoär s'ä esiniz yortur dädni.

Kilacära andän sa`a k`ın`ar, çaxmaxco qayerber su-sunciye qıçh`ira nı s`ä h`asılca h`aşxi h`ar säbkäci. Hulu qeydece idmerir s`a h`asılca h`ağaci, s`ä qusu h`ar säbkäci.

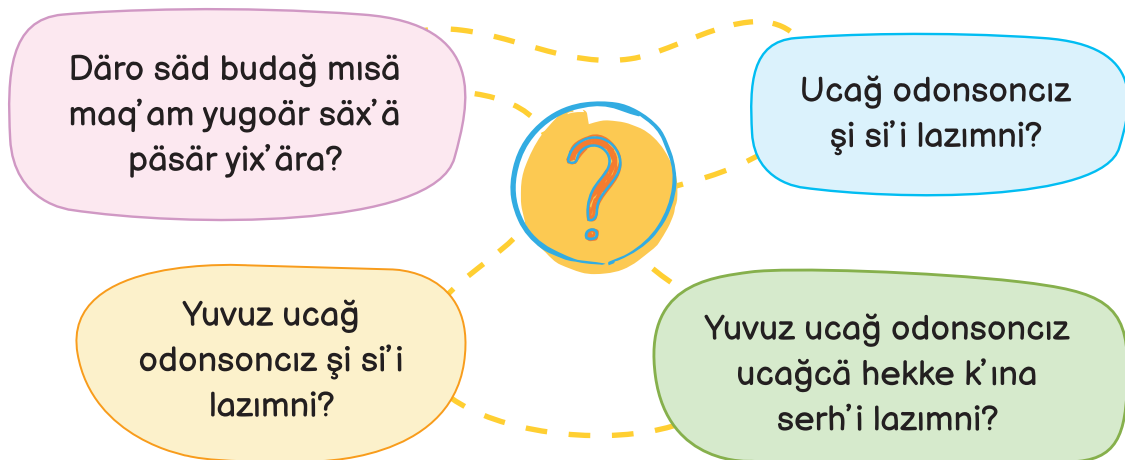
S`ä qurumi si`ir nä h`aəhu idmera şüurcă nı təsir si`irci.

S`ä adänsäncız h`aq`al işletmi sü`ü nä düşünmü yıx`är lazım yıx`ärni.

Halmä-halmä, idmerir s`ä qurumi si`iyez budağär gärmä payra eq`i h`ar säbkäci. Ulu payri gārān-gārān ucağcä çusuvni. Ulu ucağara söch`ürücär ın payra eq`ivni.

Ucärır ma yavaşı-yavaşı h`isablämi si`i verdişer h`amälcä h`ağaci.

6. Vez has`är, idmerir açä`a sualbez şımä suğab yus`ura?

K`eən h`aəhadä

- ✓ Nitqına meqsed nä intonasiyacä güre cümlebox cürebecüre növrü vi. Neqli cümleber ucärız misal säx`ä yıx`ära.
- ✓ Neqli cümleba halcıcıcän säd hadise, vaxt, cıga, anlayış heç`i mah`ımat yus`uyezın çüröq`ürü.

Meselçün;

Zın parkına h`alsälavi. İdmerir s`ä h`amälcä h`ağaci. S`äro eəhemiyet lah`ki vi. Hil qarayazi. Q`acira yız h`aşxari. və s.

7. İdmero sinta yeşemi yıbkärcä nä fealiyyet si' iyo şi ehemiyyet säx' äci?

8. Metnce güre yıpä yıx' ära:

1. Azgaki idmerox düşüncä säx' ä däd.
2. Azgaki idmer zehmetkeş säbkäci.
3. Azgaki idmerovon sualbez cuğab q' axu yux' or däbni.
4. S' ä azgaki idmero başaruğcä güre h' amälcä h' atkici.

9. Ucärekir sunciyeri s' ä h'' asılcä h' aşxarcız kumokuväl si' irci:

- A) virağ B) ildirim C) bulut D) so'ulu

10. Sxem tamamlemi si' irde:

11. Hisablemi si' i verdiser h' amalcă h' aşxarca sebeb sâx' äci:

- A) S' ä h' amälcă h' aşxi
- B) Ucağ qurumi sü' ü
- C) İdmero fey yıbkärcız veh' i istek
- D) İdmero xuräk sorh' uyez veh' i istek

12. Metnce güre sebeb-nəticə əlaqəbekir halcid ç' iri?

Sebeb	Nəticə
İdmerir ildirimcoxun fah' am yiväci	İldirimcir s' ä qah' adä därimbo pârçärberi s' ä qeyin yugâr sâx' ä itxaci
H' atxacär atkusi	İdmerir h' içilekir halävâr qıx' äci
İdmer ucağ qunox' u h' ar säbkäci	S' ä h' amälcă h' atkici

13. Vö ibir qiye metnce güre sualbez cuğab q' axudä.

13.1. Metnce güre idmeriz s' ä hanır yiväci?

- a) Ugugundäz ugundäri h' amalca h' ağaci.
- b) Ptolomeyir yiväci.
- c) Pänerber q' axu quğoci.
- d) S' ä idmeriz h' azır qeydece yiväci.

13.2. Prometeyir idmeriz ši mıslah' at sü' ürcü?

13.3. S' ä qurumi si' ir h' aqhu ça güre vacib h' isab si' irni?

13.4. Vö suxo nä vö ibir veye metnce güre cedvel ses' s' irde.

	Zo suxo metnce	Zo ibir veye metnce
Uxşari cah' atär		
Alahi cah' atär		

14. Metnec q' ad-şubud neqli cümle qöröth' ür nı yezmi si' irde.

15. Cümle tamamlemi si' irde.

Agäm zın azga yeşemi säx' äcinän, ...

- 1) ...
- 2) ...
- 3) ...

Azgakiyer hilki yığra

- 1) ...
- 2) ...
- 3) ... qüşxüvni

Vövon vö yazı genişlendirmi si' ir yıx' ära.

1. Şikilce şi tesvir säx' ä vi?

2. Sualbez cuğab yutuxdä.

- ✓ Ünsiyyet şi vi?
- ✓ Halcı vasiterberir idmero ünsiyyet h' ovoqhuye kumokuväl si' iri?
- ✓ Azgaki vaxtimba yıxtacära yeşemi yıbkär idmerox halcı ünsiyyetco vasiterber säx' äci?

3. Metn suxus' urdä intonasiyecoxun fah' am yutuxdä.

Dünya yerenmi säx' ä vaxtimba nä yazı, nä telfun, nä kompüter, nä ma elektronco şebekerber vi ni. İzgä cıgarba yeşemi yıbkär idmerovon su-sundäzın sürətli əlaqe h' avağa yux' or dăb ni. Ando su-sunäzın əlaqe h' ovoqhuyez bazgărän lah' ki vaxt lazım yux' orni.

Halmä veh' ide bäs idmerir ši si' irni? Andäri su-sundäzin şimä əlaqe h' ovoqhuri?

Azgaki idmerir tabh' atcır andäz yivä imkanbekir istifade si' irni.

Läp azgaki vaxtimba ünsiyyetco vasiterber conqolber säx' äci.

Säb conqol idmer şaduvolcä, mitkera nah' rä sib' iyezni. Q' ab conqol qibede pitindez has' ärni ki, yağı vi, davh' acız h' azır yıbkär lazımı. Şubcu conqolcır el-ubä şaduvälcä nah' rä sib' irni.

Yıxta cıgarbezin əlaqe h' ovoqhu istekcır yazı h' amälcä h' aşxar vacib si' irci. Yazı idmero ən boh' lu keşfi. Yazı kolllektivcır h' amälcä h' ağaci.

Suftäcäri yazırber cürebecüre işarerbır, xabäzin yini şikilber säx' äci. Azgacära idmerir q' olimba, qayerba, taxtärba h' ada yazı yezmi si' irni. Azgaki idmerir cürebecüre işarerbekir, resimerekir istifade si' ira nı ugunda, ugundo h' adätära, ugundo yeşeyişcä baräcä mah' lımat yiväci.

Halcicisän säd mah' lımat çüröq' üyez bädälä idmerir eşyarbekir nı istafade si' irci. Azgaki şumerberi suftäcäri yazı keşf si' iri qeydece suftäcäri h' isablemi si' i sistem in yeretmi si' irci. Şumerberi nık' ätco qabri nä neq' ekir kembilber h' azırlemi si' irni, acära h' ada hisablemi si' irni. Xirice k' up' qörh' üra nı saqhu, ye ma eşyarbo say təyin si' irni.

Ucära h' adar lah' ki dovürber yoç' uyexan h' arifer yuzağcä qatkuci, elifba yerenmi sox' oci.

Ulu qeydece yazı formalaşmi säx' äci.

4. Metncä tur məzmuncä bab qaşxari? Bäs vin uyez şimäc tur yus' uvni?

5. Yazı şimat' i ən boh' lu keşf h' isab si' iri?

6. Metncä güre yıpä yıx' ära:

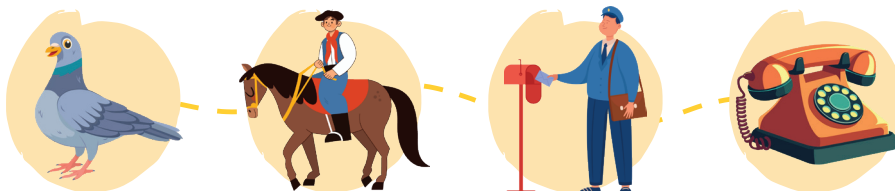
- A) Yazıco keşf hadäbäs' är idmero täräfcär säx' äci.
- B) Suftäcäri yazırber h' arifer säx' äci.
- C) Yazıco müəllif kollektivi.
- D) Əlifba yazıcer k' ik' eən yerenmi sox' oci.

7. Hadiserbo ça gürece sâx' äye sebeber izah si' irde.

Hadise	Sebeb
1. İdmerir cürebecüre sayra conqolber yugor si' irni.	
2. Şumerberi xirirba k' up' qöröh' ürnü.	
3. Suftäcäri yazirber cürebecüre işarerber nä şikilber sâx' äci.	
4. Suftä h'' arifer formalaşmi sâx' äci.	

8. Metnce güre azgaki idmero başaruğarız q' iymet yutuxdä.

9. Sxemce güre h'' abarq' adä, iyez tur qiyede.

10. "Mah'lumat har si' iyez gügerçinbekir in istifade si' irci. Acorovon "puştavayçi gügerşinber" in yipäci" cümle halsi cümlece xan eye yix' ära. Veə fikir izah'' sü' ürde.

11. Metnciz plan süqhürde.

Metnco plan surqhuyez:

1. Har abzas diqqetcizin suxodä.
2. Vin vö suxocär ç' elbo birleşmecizin ye ma cümlebezin teqdim si' irde.

Çeşne:

1. Azga texniki vasiterber dädni.
2. İdmero su-sundäzın əlaqə zayıfni.

12. ucärekir säd keşf yu' u ç' elo mēna vi:

- ✓ k' ik' an mah' līm sāx' ä säd şey q' axu yuzağcä qeçh' i
- ✓ k' ik' an mah' līm sädāx' ä säd şey q' axu yuzağcä qeçh' i

13. Ç' elbo eksine mēna yezmi si' irde.

14. Cedvelce gürece h' abarq' adä. 3-cü sütun tamamlämi sü' ürde.

Hilki dovurcä ən lah' ki istifade yix' är ünsiyyetco vasiterber	Acoro faydä	Acoro ziyan
Mobil telfunber Kompüterber Sosial şebekerber	✓ sürətli əlaqə ✓ läp lah' ki mah' lımat ✓ halcısən suncu mah' lımatco dıx varağ' ar ✓ dünyacä veh' i hadiserbekir xabar surqhu ✓ mah' lımat läp dıx har si' i ✓ halcicısən suncu meselece baräcä müzakire si' iri, netice qeçh' iri	?

15. Açä' a ç' eliber cümlece işletmi si' irde.

yazi, h' arif, əlifba, kompüter, sosial şebeke, mobil telfun, əlaqə

- ✓ Vin şımä cümlesber yezmi si' irde ki, vövön acerekir säb k' ibesti metn tertib sü' ür sox' o.

1. Metn rolbezin suxodä.

Taleh mäh'lim yop'ç'u vâzıla Celil Məmmədquluzado "Miç'er veh'i h'ayel" hekaye suxus'u h'ayelba qudğucni. Ug ma anır yıpəcni ki, hekaye diqqetcizin suxädä. Heleske ki acäro müzakire yorğuri. Letiferi xabar qenci:

- Taleh mäh'lim, belkem, yin hekaye pärärba eq'e nı suxädän?
- Va'a, Letife, dex'era.

1-2 h'ayel ugo aq'ulu cıgacär dillenmi säx'äci:

- Çäz dex'era?
- Ağäm alä hekaye vinvez vin sudoxonän iyez ça güre "Miç'er veh'i h'ayel" tur yivä, obrazära daxili alem, h'ayelbö heyecan q'ala h'adabarq'ara.
- Has'är säx'äci, mäh'lim.
- H'azız bälärber, vin k'eön semenxide ki, kitab suxus'u faydälu vi. Heleske ki, kitab _____.

Vez has'är, mäh'limcir kitabco faydärbö baräcä halci fikirber yu'ura?

Mäh'lomso ç'elberi h'ayelber havascä qubğäci. Pitinderi alä hekaye cüre-cüre suxus'uyez ç'el yiväci. Har h'ayelcir müzakirece lah'ki feal yıx'arcız hekaye diqqetcizin suxus'urni.

Qe 3-cü sah'at suxus'u dersni. Hekayeco müzakire yorğuvni.

Metnco ardi düşünmü säbkädä.
Halmä tesevvür sü'ürde ki, vin
suxo kitabco müzakire çağaravi.

Vez has'är, mäh'limcir h'ayelbez
şimäc sualber yus'ura?

H'ayelberi alä sualbez şimäc
cuğabär q'axus'ura?

2. "Miç' er veh' i h' ayel" bədii metni fikircə vin qah' ili? Vin vəə fikirber hekayecə güre izah si' irde.
3. Bäs vin metncüz şımäc tur qusuvni? Vin vəə fikirber izah si' irde.
4. Vaz has' är, mäh' limcir "Miç' er veh' i h' ayel" hekayə suxoz yiväyo meqsəd şivni? Ulu hekayce çäkir h' abarq' arce baräcä vöx mah' lımat vi?
5. Mäh' limcir ugo davranışcızın h' ayelbez halci hiss formaläşdirmi sü' ürü?
6. Metnce güre mäh' lim:
 - 1) telebkari;
 - 2) h' ayelbez güzeşt si' ir;
 - 3) h' ayelber lah' ki yıbkäci;
 - 4) boş vaxt h' ari yoroğuyez anda kitab suxus' u quroğuri.
7. Metnce güre h' ayelba baräcä h' abarq' adä. Vez has' är, ulu h' ayelber kahali yıpā yıx' äriz?
8. Metnce veh' i asas fikir şi vi?
9. Cedvel tamamlämi si' irde.

Hekayce tenqid si' iri	Helayece tebliğ si' iri

10. Metncer säd qadar çel qöröç' h' ür nı acäro mēna izah si' irde.

Vin veə k'əən h'aqhadä!

Sualco cümmlerbezin yın halcicisän sunsu hadisesä, anlayışcä, əhvalatcä baräcä yez hadäs'är mah'limat qoni.

Yazice halmäc cümmlerba xan sualco işare osuri.

Məs.;

Vın kitab suxoci? Veə bəbə heye yeşemi yıx'əri? Veə şidreri neçənci sinifce suxus'uri?

Mütaliə şı vi? Mütaliə sı'iyekir vez
h'az h'aşxari? Vin halci kitabär
suxoci? Acära baräcä habarq'adä.

Müzakire

H'ari kitab lah"ki q'iyetdu xaznä
vi. (*H'asän bəg Zerdabi*)

- Xaznä yıpädä vin şı q'ala
h'abarq'arı?
- Vez has'är, ça güre kitab
q'iyetdu xaznä h'isab
yux'ori?

11. Qad-şubud sualco cümle yezmi si' irde.

12. Şikil tesvir si' irde.

Şikil tesvir si' iyez bädälä plan süqhürde.

Çeşmeg läp sade optik cihazı. İyeri h'ül zayıf veh'i idmero irqhiye kumokuväl si'iri. Dimeli, çeşmeg en lazımlu texniki ixtirarbekir sädi.

Quruluşcă güre sade veh'i çeşmeg läp dir, urtä esrba icad si'irci. İvo sebeb ma läp asanti: halmä alä dovurcă şeffaf şüşe istehsal si'ie başlemi säbkäci.

İdmeriz halä azgaki dovurba linzarbö quruluş nä xasserba baräcä has'ärni. Alä vaxtimbeə linzarber şeffaf qayerber veh'i büllur nä berilcekir h"azırlemi si'irni.

1

Suftäki çeşmeg 1280-ci sänä İtaliyacä ixtira säx'äci. Suftädän acäruş dästä dädni. Dästä veh'i çeşmeger XV esrce ixtira säx'äci. Ulu çeşmeger h'üla qabağcä xabäzın surqıhurnı. XIX esrce yaruyexan ibra yoroğu çeşmeger h'amälcä h'atkici.

2

Suftäki çeşmeger yıxtairqıhi h'ari si'iyez bädälä duzaltmi si'irni. İve h'adar xeyli yoç'uyexan q'ala h'abarq'acı ki, halä alä çeşmeg çögen, şüarber sepelemi si'linza osuyezin bodäirqıhi nı duzaltmi si'ir yıx'ära.

3

Bäs çaz bädälä çeşmegco vatan İtaliya h'isab yux'ori? Tarıxcer mah'lımı ki, XIII–XV esrbeə İtaliyaco şüşə sorh'u ugo läp laxa seviyyece çurot'q'urcni. İtalyacäd ustarberi dunyace şüşesorh'u, iyekir cürebecüre şeyri h'azırlemi si'i, ac pardağ si'i ən h'ari ustarber h'isab yıbkärni.

Ustarber cürebecüre egri, çögen için veh'i şüşerbezin işlemi yıbkärdä acoro optik xusisiyyeter in yuzağcä qah'acı.

Çeşmegerox cürebevüre növri vi.

4

Yö eracär k'ik'anki dovurbeə romacär veh'inderi suxus'uyez bädälä q'osä x'äd h'at'ili kolbarbekir istifade si'ie başlemi säbkäci. Halmäc kolbärberi h'arifer boh'lus si'irni, acär iri h'ük'ürnü.

Axir ki, XIV esrce urtärberi me'elciz qövs, XV esrce ibrimba yoroğu qövsümer ixtira si'irci. Hulu qeydece, çeşmeger yavaş-yavaş yin h'adät si'iri şikilce atkuci.

1. Ulu abzascä veh' icer metnce numre veh' i halci cıgacä eye yix' ära?

Zaman çoğorcızın ustarberi luparber cilalemi si' ira nı acär nazık si' irci. Qırağär qupmi dex' erciz halmäc şüşerba k' ik' eön taxtäcekir, iyexan demircekir, k' erep' cekir duzaltmi si' iri dästärber yoroğurni. Yığro sunciye İtaliyacä hanavisän sunda q' ala säb halmäd fikir qux' ücü:güresen, lupa kitabco vereğce va' a, h' üla qabağcä süqhüren şimä yix' ära? Amma ulu rioxox säd çudaraq' ar cehet vi ni: şüşerber h' üla qabağcä xabäzın surqhu لازمni.

2. Säd metnce aid däd:

- A) Çeşmeg h' aräbärır duzaltmi si' irci.
- B) İtaliyacäd ustarber şüşecizin işlemi yıbkär ön h' ari ustarberni.
- C) Suftäki çeşmeger dästä dodu säx' äci.
- D) Çeşmegco vatan İtaliya h' isab yux' ori.

3. Metnce güre yıpä yıx' ära:

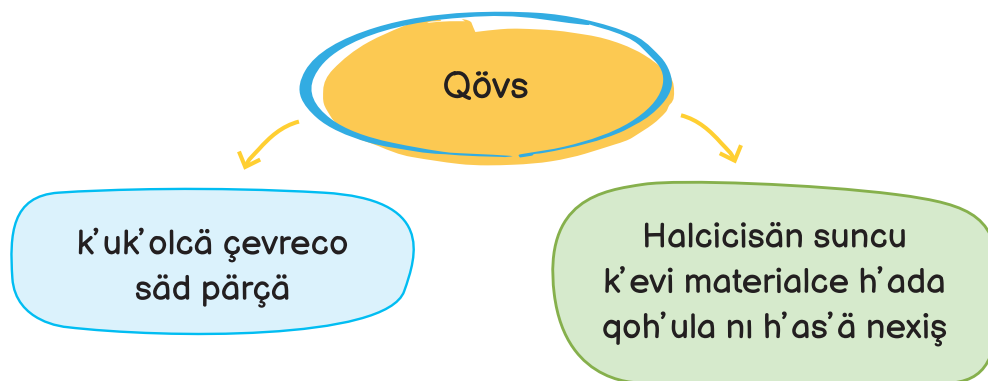
- A) Çeşmeg XX esrco h' urä sänbeə keşf säx' äci.
- B) Çeşmegerekir k' ik' eən yıxtairqhi h' ari si' iyez bädälä istifade säx' äci.
- C) Ən lazımolu texniki ixtira veh' i çeşmeg quruluşca güre sade vi.
- D) Romacär veh' inderi suxus' uyez bädälä q' osä x' äd h' at' ili kolbäcekir istifade si' irni.

4. Çeşmegco keşf çäz bädälä ehemiyetlü h' isab si' iri?

5. Ulu sualbekir sunciyez metnce cuğab q' axu döx' öra:

- A) Çeşmeg keşf si' iri italyacäd tuvni?
- B) Suftäki çeşmeglər şımat' i dästəcızinni?
- C) İbrimba yoroğu qövsümer mıs ixtira si' irci?
- D) Çeşmegcä quruluş ça güre mürekkebi?

6. Ucärekir säd qövs ç' elo izahi:

Vin veə k'əən h'aqhadä!

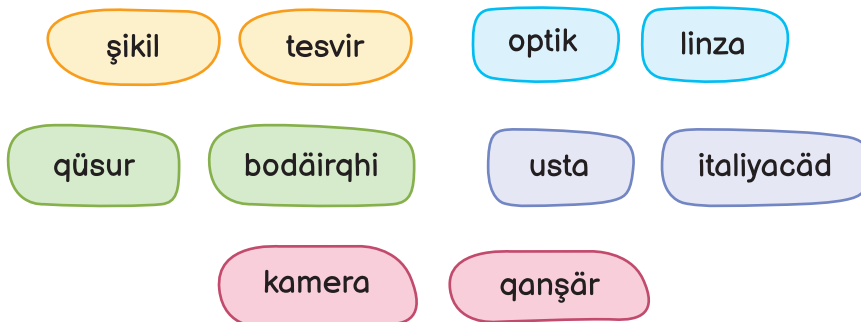

"Suftäki ,çeşmeg" metn elmi metn h' isab yux' ori. Bədii metncekir ferqli yix' ära nı, elmi metnbeə açä' a xüsusiyyeterir ugug h' ük' ürü:

- ✓ mürekkeb cümlebekir lah' ki istifade si' iri;
- ✓ çetin ç' eliber lah' ki yix' äri;
- ✓ halcicisän suncu sahece baräcä veh' i ç' elbekir lah' ki istifade si' iri.

7. Ulu metnco elmi metn veh' i subut si' irde. Metnce işlenmi säx' ä halci ç' elberir, cümleberir iyo mez çetin sü' ürü?

8. Yivä gäläcärbekir ç' elbo birleşme duzaltmi si' irde, acär cümlece işletmi si' irde.

9. Vez has' är, ulu metnce nitqino etiketerekir istifade si' ir yix' ärız? Ça güre?

10. Agäm vin çeşmeg ixtira si' iren, ac vin halci furmacä duzaltmi si' ira? Ça güre?

11. Metnciz plan süqhürde, plancă bāb iyo mezmun yıǵcam h' abarq' adä.

12. Ç' elba hazetiri h' arifer ugo cıgacä eyede.

Çeşme...	k	g	keş...	v	f
italiyacä...	d	t	us...a	t	d
ix...ira	d	t	k'ere...	p	p'
ir...i	qh	q'	ş...şe	u	ü
b...llur	ü	u	suf...äki	t	d

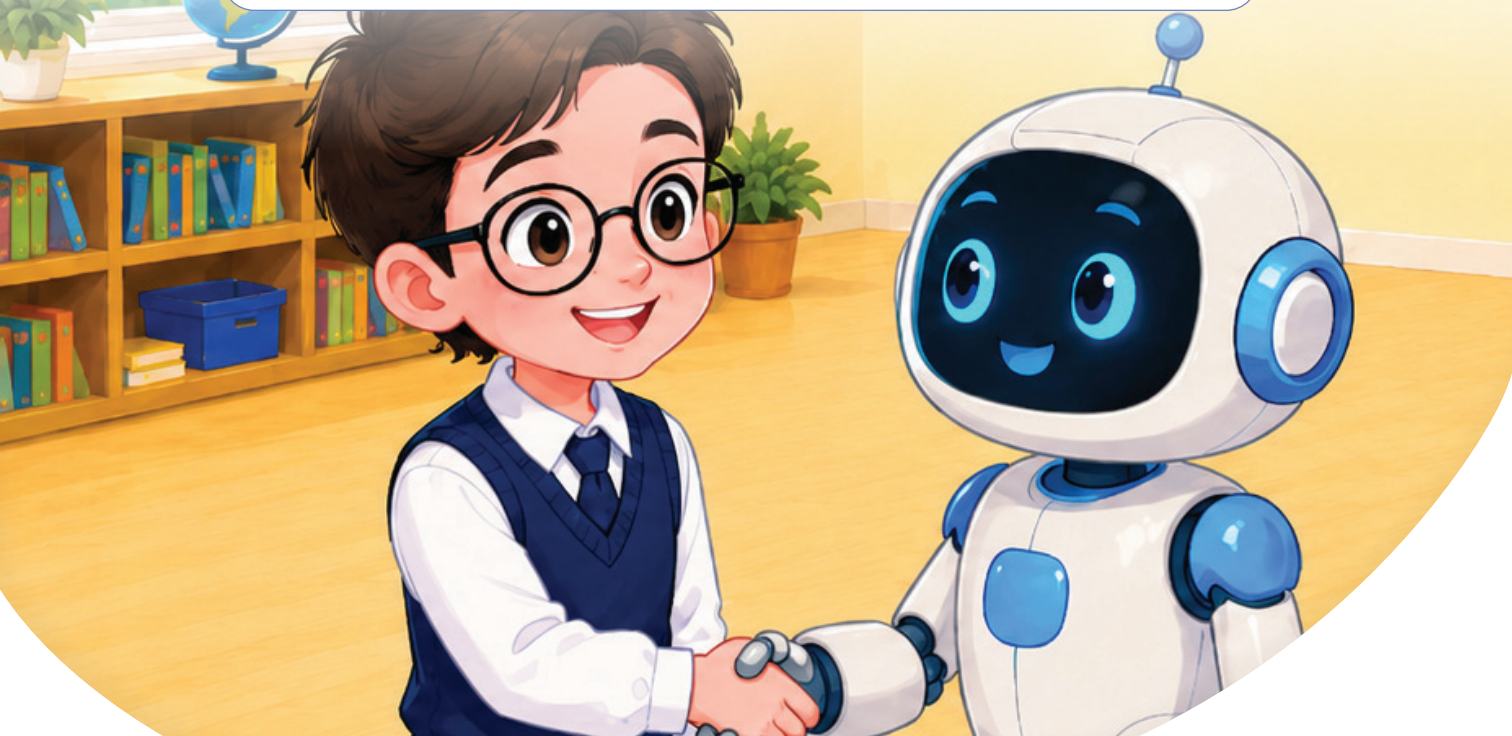
13. "Zın ixtiraçi säx' äcinän, ..." cümle 4-5 cümlecizin tamamlemi si' irde. Açä' a sualbez cuğab q' axudä:

- Vin ixtiraçi säbkäcinän vin şi kıdä surqhuvni?
- Vin şi ixtira si' i vi ni?
- Ça gürece vin halmä düşünmi säbkä ixtira si' ivni?
- Vö ixtiracekir cemiyetciş şi fayda yıx' ärni?
- Vö ixtiracekir bäs vez şi fayda yıx' ärni?

14. Vez has' är halcicisän suncu keşfina, ye ma ixtirace baräcä teqdimat h" azirlemi si' irde.

1. Şikilce şi tesvir säx' ä vi? İye baräcä vez şi has' äri?

I. Microsoft şirket yeretmi sü'üründekir sär säx'ä Bil Geytsa gürece, bodä sänbeə robototexnikacı lah"ki inkişaf si'ira. Robotär h"aräkät si'ira nı yivä tapşuruğär h"asılca h'aşxi fiziki qurğurberi. Robotärux qilimer, çerximer, kabelber nä surqhucär vi. Robotära qırağcär yivä kamandarber q'abul si'iyez sensorber in quraşdırmı si'iri.

"Robot" ç'el läp sufta 1920-ci säna çexceno yazıçı Nobelo mükafat qeni Karel Čapeko "R.U.R." pyesce işletmi si'irci (*çexcono meza "robota" ç'el "herk'i kida" yu'u vi*). Pyesce veh'i robotär tək sad mexaniki däd, ham ma bioloji varlığärni. Acorux, halmä heci qenen, idmice bab bazu xüsusiyyeter, meselçün, tüvisän yıkän yıx'är hiss däbni. Tur yini pyesce axırba robotär ulu ugucär duzaltmi si'iri idmerekir seçilmi yıx'är däd.

"Robototexnika" termincekir läp sufta Ayzek Azimovco 1941-ci säna çap sox'o "Duruçi!" elmi-fantastik hekayece istifade säx'äci. Senayece veh'i robotär h'amälcä h'atkizker halmä hesab si'irni ki, robotär irqhiye gürece gerek idmera uxşäri yıx'är.

2. Yivä pärä rulbezin suxodä.

II. Robotärir aq'ul nı ixtilat si'iravni. Acärekir säb robot manipulyator, la'ad mobil robot, üçüncü ma humanoid robotni. Robotär ugucära bäräcä h"abarqhari, harciyeri ugug tariflemini si'irni.

Robot manipulyatorcır yu'urni:

– Zo kıdä en esas kıdä vi. Zäkir zavudära nä kosmik stansiyarbeə istifade yıx'äri. Läp la xabt'im dodu idmeriz in nı zın kumokuväl si'iri, zovon anda siva so'ulu yivä yıx'äri.

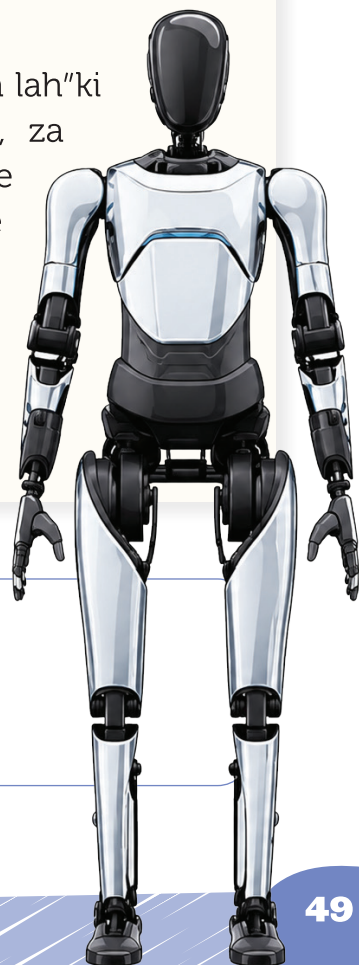
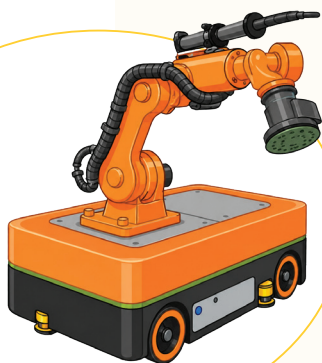
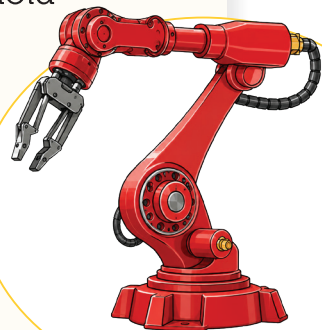
Mobil robotcır yıpäci:

– Zo kıdä nı lah"ki vi. Xestexanärba azarurbez darman nä so'ulu deşimi si'iri, zavudära xel deşimi si'iri, cürebecüre cıgarba h"aräkät sü'ürü, maneərber yobç'u yux'ori.

Humanoid robotcır yıpäci:

– Vövor ızgäcür yıx'ära nı, zın idmera lah"ki uxşari vi. Zovon andäcmä za xabt'im, za qilim h"aräkät si'ir yıx'äri. Läp la Çince rixo polisco kädärber icra si'iyez zäkir istifade si'iri. Zın riximba istişameter h'ük'ürü, puzmi si'iri qayderber yuzağcä qeçh"iri, zovon za sasınızın şofurbez xabardaruvöl si'ir yıx'äri.

H"ayelbo Bilikco Portalcär

3. II metnce güre halci robotco fəaliyyət vin läp h'ari h"isab si'iri?

4. I nä II metnbo su-sunciyekir ça gürece ferqlenmi yıx'arı yıpädä. Vin veə fukir subut sü'ürde.

5. I metnce ulu sualcız cuğab q'axu dök'öra.

- A) Robot ç'el suftä hanır işletmi si'irci?
- B) Ayzek Azimovur robototexnika ç'el halci eserce işletmi si'irci?
- C) Bil Qeytsir robotexnikacä baräcä ši yıpäcni?
- D) Robotär halci materialcekir duzaltmi si'iri?

6. I metnce güre yıpä yıx'ära:

- 1. Robototexnika inkişafcä dovurco mah"sılı.
- 2. Robotär idmico kida asant si'iri.
- 3. Robotäro ziyan läp lah"kivi.
- 4. H"ayatcä har cıgacä robotäreker istifade si'ir yıx'arı.

7. I metnce halcı cümle qah"an, metnco mezmuncız ziyan dex'era.

- A) Robotär h"aräkät si'ira nı yivä tapşuruğär h"asılca h'aşxi fiziki qurğurberi.
- B) Senayece veh'i robotär h'amälcä h'atkizker halmä h"ısab si'irni ki, robotär irqhiye gürece gerek idmera uxşari yıx'är.
- C) Pyesce veh'i robotär tək säd mexaniki däd, ham ma bioloji varlığärni.
- D) Robotära qırağcär yiväcär q'abul si'iyez sensorber in quraşdırmı si'iri.

8. Açä'acäreker säd robototexnika ç'elir yus'u mēna vi:

a

robotäro layihelendirmi si'i, istehsal si'i, proqramlaşdırmı si'iyezin meşğul yıx'är texnologiyaco sahe vi

b

idmice xas veh'i funksiyarber (düşünmi yıx'är, h"ar yıx'är, q'arar qöçh"ü, analiz si'i) təqlid si'i maşınber, kompüterco sistemeri, ye ma proqram təminatı vi

9. II metnce güre su-sunciye bab qaşxarcär aşkar si'irde.

Mobil robot

Robot-manipulyator

Humanoid robot

Lah''kiter avtomobilco zavudära
istehsalco proses iyo vasitecizin yix'äri.

İdmi k'eən qür'ürü.

Xestexanärbeə iyo
kumokcekir istifade sü'ürü.

10. Məişetce halci robotärekir istifade si'iri?

11. Ağam vin robot yeretmi si'i säbkäcinän, iyekir halci
meqsedcizin istifade si'i yıbkärni?

12. Metnco II pärä elmi metnco qeydece yezmi si'irde.

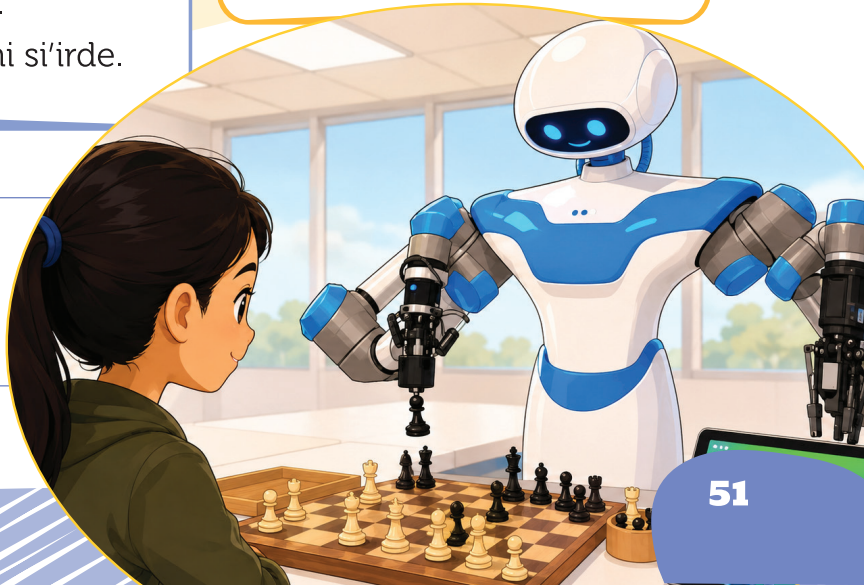
PLAN

1. I metnco xüsusiyyeter (terminber, çetin cümleber) yuzağcä qah''adä.
2. II metnin xüsusiyyeter (dialogär, obrazär) yuzağcä qah''adä.
3. Obrazäro dialog deyişdirmi si'irde.

TƏLİMAT

Vin vö h''azır sü'ürü metn
vö hambäzäru yutuxdä, ad
müzakire sü'ürde.

13. Şikilce güre
yığcam metn
h''asilce h'oşuxdä.

3

Yö mənəvi dunya

- 1 Ya valideynber
- 2 Tesvir veh'i inşa yezmi si'i qeyde
- 3 Dialoqär
- 4 Dido ugut
- 5 Mik'esti baluğ nä balina

1. Aç'a sualba güre müzakire tuğodä.

K'ulcä en lah'ki vin
hanızın vö vaxt yoroğuri?

Veə valideynbo
vez veh'i
isteker şı vi?

Vö k'ulco kıdärba
vin veə didez
kumok sü'ürü?

Veə dida
xüsusiyyeter
halciceri?

Veə ailece vez
halci nasıh'atär
yus'uri?

Veə ailecizin sınta
halci kıdä sı'ıyekıir
vez lah'ki h'az
h'aşxari?

Veə ada
xüsusiyyeter
halciceri?

2. Ç'eliber nä cümlesber duz teleffüz sı'ira nı suxodä.

İdmicir hiç vaxt ugunda adä nä dida h'aq'q' h'adölgüla, anda
xat'ircä qıdeşkira. Heleske ki andarı vin boh'lus sı'iri, vız terbiye
yus'uri. Anda h'aq'q' hiççazın esil dex'era.

Färzänd meyvece uxşämi yıx'äri, adä-dide ma dära. Däroxun vın hakke h'äri irh"an, säd hanimke ma iyo meyve h'ari nä kuçägi yıx'ära.

Vın va h'umur zehmetcizin yobuğ! Vö xalç'co därdına vın qhur gomoxus'u! H'ari h"aruq' ki, vüz ın h'ari ç'eliber ix'e.

İdmeriz h'arituval nä kumokuvöl si'ir, vın h'arituval h"ar si'i säx'. Sundäz vın h'arituval si'irde ad hekke rah"at yıx'ärizägäm, vın nı säd hanimke rah"at yıx'ära. Vın vo yivä ç'ela h"ada qet'il, ac h"asılca h'aşux. Vın va mezizin säd lác yıpä nı, va yık'ıla ızgä lác sumorqhu.

Vın vo pitin kıdärba h"ısabi säx'. Har gärmä lácära gürece vın vinväkir qamäräx'är. Hiç hano h"aq'q' h'amölgü, hiç hano zehmet zay sime'i. Vın başär si'irizägäm pitinda h"urmet h'aqh, illaki ma q'usurbä.

Vıvın elm nä sanh'atco barxudä yıx'ärce h"ar si'ir. Vüz hadäs'är lácär h"ar yıx'ärce säx'. Elm nä sanh'at h"ar yıx'är pitindez vacibi.

"Qabusname"cer

3. Metnce çekir h"abarq'ara vi?

- A) aileci gütretuvälcekir
- B) aileco boh'lux'inekir
- C) cavanbez yus'u nasıh"atärekir
- D) h'arituval si'iyekir

4. Yivä habärbo ç'el metnce halci cümlece babi?

- A) Xeyirxah idmi keən sadanxana.
- B) İzgänız pisuväl si'i uguguz si'icmä şeyi.
- C) Bilikcovor h'ari dust dex'era.
- D) Zehmet yideniniz rah"atuvälce q'adır däs'ära.

5. Metncir cavambe halci xüsusiyyeter terbiyə si'iri?

edaletli yıx'är

?

?

?

6. Yivä cümle halci abzascä artırmı si'ir yıx'ära?

Heleske ki idmi sädtä elm nä sanh'atce güre üstünüvälce sah'ib säx'ä yıx'ära.

7. Vez has'är, metnce işlenmi säx'ä cümlesber halci mezmuncä vi?

- A) emr
- B) xahiş
- C) nasih'at
- D) teleb

8. ucärekir halcic ailä ç'elo izahi?

- a. sinta yeşemi yıbkär pitin qohumär
- b. su-sundäzin elaqe veh'i idmer

Vin veä k'eän h'aqhadä!

Emrco cümlesba xahiş, istek, nasih'at, teleb yux'ori. Halmäc cümlesba xan intonasiyacä bab yıx'ära nı t'ik', ye ma nida osuri. Meselcün:

Väz aziyet sädäx'an, aläm pencere eçmi si'ir. (xahiş sü'ürü)

Vın qapu ecmi si'ir! (emr sü'ürü)

Vın idmeriz h'arituvol nä kumokuvol si'ir! (nasih'at yus'uri)

9. Vin vö valideynberir nä vö mäh'limerir vez yivä tövsiyerba baräcä h'abarq'adä.

10. Şikilce güre säb mik'esti metn yezmi sü'ürde. Yivä plancekir istifade sü'üde.

PLAN

1. Şikilce şi tesvir si'iri vi?
2. Tesviri halcı gütre ç'elizin yıpä yıx'ära?
3. Şikilse tücber vi?
4. Şikilcizin halcı fikir çüröq'ürü?

Tesvir veh'i inşa yazmi si'i qeyde

Yin vezin sinta tesvir si'i metn
yazmi sü'ü h'ar yibkara.

Vez tesvir şi yu'u
ç'eli has'ari?

Tesvir halcidisän suncu idmico
xüsusiyyeter, ana gürkem
ç'elizin teqdim si'i vi.

Tesvircir ham ma
cığa, vaxt, eşyarber in
ç'elizin tesvir si'iri.

Vin veə k'eən h'aqhadä!

Yin insa tesvir si'irizagäm:

1. Şexs teqdim si'iri (ana tur, tu veh'i, pişe...);
2. Şexsino irqhi gürkem tesvir si'iri (icin, kuç, buy, h'ülümbe reng);
3. Şexsina uga h'arä alem (h'ari nä pis xüsusiyyeter);
4. Şexsina veh'i münasibet (zäz h'az h'aşxari/h'aşxar däd, zäz ad yikäci/yikä där və s.).

Yin cığa tesvir si'irizagäm:

1. Cığasa tur yuni (muzey, mekteb, teatr və s.);
2. İrqli gürkem teqdim si'iri (reng, bezek, forması və s.);
3. Cığaco quruluş;
4. Cığaco q'osic;
5. Cıgacä münasibet.

Yin vaxt tesvir sü'ürüzagäm:

1. Vaxt h'ük'ürü (yizanqarä, yuvuz, q'acira, säna fesilber);
2. Xarakterik xüsusiyyeter saqhuri;
3. İyez veh'i şexsi münasibet yu'uri.

Yin canlu varlıg tesvir si'irizagäm:

1. Canlu varluğ (bitki, h"ayvan teqdim si'iri;
2. İrqli xüsusiyyeter saqhuri;
3. İyo faydarber yu'uri.

1. Vəə ailece baräcä h"abarq'adä.

- ✓ Sual nä cuğabäroxun fah'am yutuxdä.
- ✓ Çeşnerbekir istifade si'irde.
- ✓ Yarumçuğ cümleber tamamlämi si'irde.
- ✓ Vö hambäzärız sualber yutuxdä.
- ✓ Vin vö yivä cuğabara ibir qiyede.

2. Veə ailese veh'indekir sär qöröh" s'ür nı ana baräcä tesvircizin veh'i inşä yezmi si'irde.

PLAN

- K'ik'an qarär irqhi gürkem tesvir si'irde;
- Kila h'arä xüsusiyyeter qeyd si'irde;
- Vin vö münasibet in yıpädä.

A

Qarär irqhi
gürkem

İcin

H'ülümer

Kuçrimer

kuçägi
yaraşıǵlu
h'apxu buy

luzu için
beǵlü
çilçil
h'apxucmäd
gurgum

lah'a
S'ogä
qovur
sozogulä

lah'a
luzu
bonoş
godäk
h'apxus
buruǵ-buruǵ
şevectmäd

B

H'arä alem

merd
telebkar
ədalätlu
marh'ämätlu
säbırlu
təmkinli
xabarxurad

xeyirxah
yık'açux
guclu
vatan yuko
dürüst
zehmetkeş

Ç'elbo duz yezilmi
yix'ärcä;
Cümlebo duz qurmi
si'ie fah'am yutuxdä.

3. Vez yıkän säx'an vövön halmäc sxemer in düzaltmi si'ir yix'ära.

- Veə dida irqhi gürkem şımçacı?
- + Ya dide lah'ki kuçägi vi. Ana kuçrimer nä h'ülümer lah'a vi.
- Ana halci xüsusiyyetcekir vüz lah'ki h'az h'aşxari?
- + Ya dide xeyirxah, zehmetkeş, ham ma telebkari.

Adäzin ive uxşari
sxem duzaltmi
si'ir yix'ära

- Veə ada qarär irqhi gürkem şımävi?
- + Ya adox h'apxu buyi. Ana h'ülümer qovuri.
- + Ya adä säbırlu, dözmi si'i, ham ma vatan yuko vi.

1. Açā'a mövzurba dialoqar qurmi si'irde.

İvez bādälä:

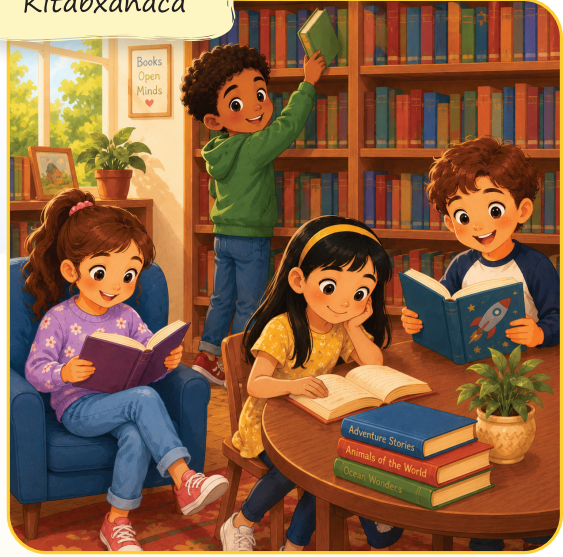
- ✓ qrupära cüre säbkädä;
- ✓ mövzu qöröth"ur qende;
- ✓ sualber h"azirlemi si'irde;
- ✓ sualbez cuğab q'axudä.

Sualber tertib si'irizker vez metncızın çüröq'ü yuko fikir müeyyen sü'ürde.

Marketce

Kitabxanäcä

Sergice

Parkına

2. Vin dialoqär teqdim si'irde, acär vö hambäzäräzın müzakire si'irde.

3. K'ulcä halcicisän suncu mövzucä dialoq tertib si'irde.

1. Metnce turuna barəcə vin vəə fikir yıpädä. Vez has'är, metnce çekir h'abaraq'ara?

Suncu ulkăco padşahcır qunşi ulkăco padşahcızın məhərbe elan sü'ürcü. Padşah Meharbecə h'azırleçmi yıx'ări. Anır ugunda didovon yu'uri:

– Ay dide, za debilqe qevin h'uşux.

Dide virx'i ni heç'i elsil h'uşarxari.

Padşahcır xabar qenci:

– Ay dide vin ça güre za debilqe h'uğö dăb? Axi zın şahi! Za q'ala debilqe qudux'o nı zovon davh'aco meydancă qaç'u dex'era. Halmă h'ari yıx'ara ki, ală za debilqe h'uğö nı vin zăz davh'aco xeyir duva yus'u.

Dideri yıpäci:

– Ay dix, va debilqece q'osä huluç'arizker hiç hanız säd ziyan yidävä, dunyacä en dinc canlı veh'i luzu gügerçincir yävä si'irci. Ugux ma şub danä mik'esti bälä vi. Gügerçinciz acär emin cıgacä boh'lus si'i yıkäci. Zovon ulu gına dodu bälärba värkä derx'era. H'uş ulu nıbä vın davh'acä q'ıl qas'ın qauç'.

Pagasi padşahär davh'aco meydancä gürüşmi säbkäci. Davh'a sü'üyez qux'ü padşahcır xabar qenci:

– Bäs va debilqe heye vi?

– Za debilqece q'osä gügerçincir şub bälä qavh"aci. Ya dideri yıpäci ki, gügerçinbo bälärba vädärkädän, gına qazemi siderden, yuxsä idmera q'ala lah"ki balarber quşxara.

Davh'a sü'üyez qux'ü padşahcır yıpäci:

– Veə didez suncu gügerçinco yävä h'axis'u yıkän säx'ä däd. Bäs yin şımat'i ird axitmi si'ira nı hazarbezin idmero kuluber h'axus'uri?!

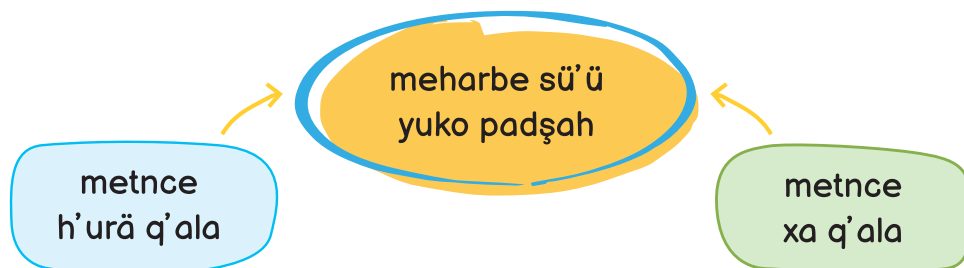

2. Metnco xakilic qaşuxdä. Vez has'är, la'a padşahcır şımä cuğab yus'ura?

3. Metnce halcı sualcız cuğab vi?

- A) Dideri ça güre debilqe qüşxür däb?
- B) İkinci padşah şımat'i davh'acä qılqas'ın qeç'iri?
- C) Padşanco debilqe heye vi ni?
- D) Şımat'i meharbe yux'or däb?

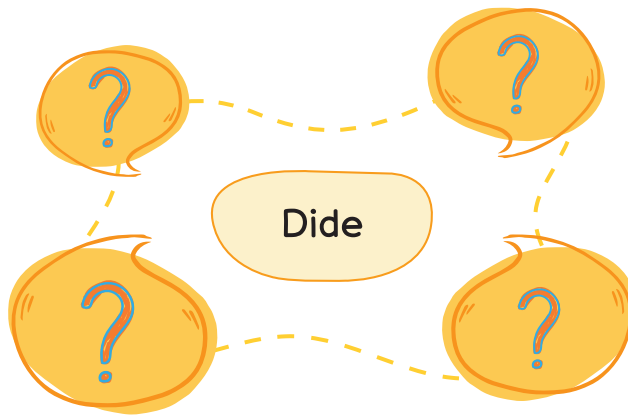
4. Sxemse güre h"abaraq'adä.

5. Halcı fikircir şah davh'acär çekindirmi si'iri?

1. Meharbe sodox'o nı, dinc yeşeyiş yıkän yıx'är
2. Davh'acä nah'rı si'iri şah mähərbece h'azır sädäx'ä
3. Anda dido müdrik mıslah' atär
4. Gügerçinco debılqece q'osä yävä si'iri

6. Metnce güre dida xüsusiyyeter qaçhadä.

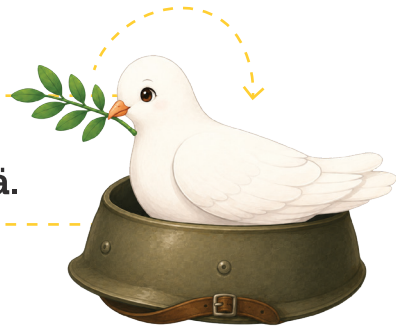

7. Ağm dideri debılqe quğocinä bägäm, şı yıx'är ni? Hadiserba axir şımä yıx'är ni?

8. Padşah ça güre davh'acä debılqe qudox'ä nı qeç'iri?

9. Metncizin halcı fikir çüröq'ürü?

10. Şikilce nä metnce aräcä bab qadaşxar şı vi yuzağcä qah' adä.

11. Vin vö ibir qiye metnce güre sualbez cuğab q'axudä.

11.1. Metnce gürece x'ieq'aniker çoğor qayığ hanır qurot'uri?

11.2. Qayığ ça güre x'ie dibce olq'oli?

11.3. Ekipay şımä xilas yıx'äri?

11.4. Halcı gügerçincir ekipaj xilas si'ieyz kumokuvol sü'ürü?

12. Sxemce güre h'' abaraq'adä, ham ma sualbez cuğab yutuxdä.

H'ari ši vi?

Pis ši vi?

Sülh çäz bädälä h'ari vi?

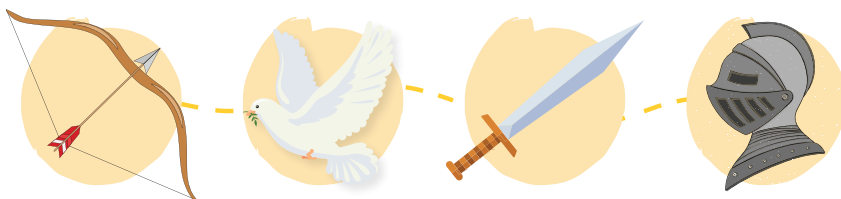
Sülh qurumi sü'ü çäz lazımı?

Meharbe ça güre pisi?

Meharbe sü'ündovon vez
ši yu'u yıkän yix'ära?

13. Şikilbekir halciye tur metnce vi?

14. Şikilber bab qaşxar ç'elimbezin evez si'ir nı cümleber kuçurmi si'irde.

1. Gügerçincir

ugo cıgacä çüröp'q'ürücü.

2. H'ayelber

abq'ulci.

3.

yazıco taxtäcä yezmi si'ira vi.

daydacä üzmü yux'ora vi.

5. Halävär vodori.

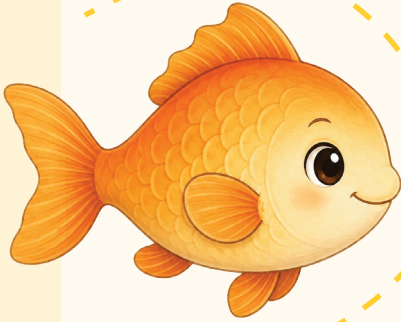
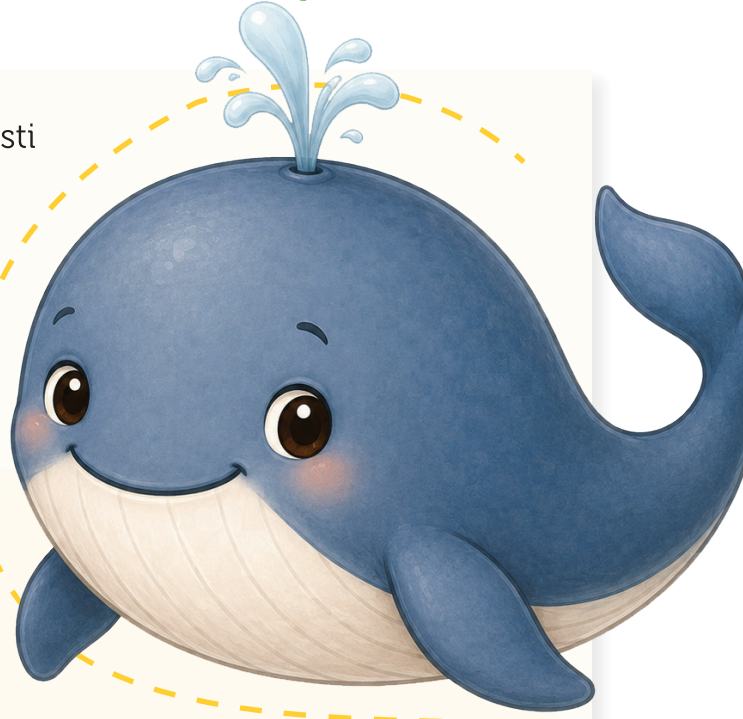
Mik'esti baluğ nā balina

Sād dıǵ boh'lu balinacır mik'esti
baluğcızın h"ücetuväl si'irci:

– Ya boy h'apxusti vi! Yin
başaruǵlu vi! Yin ucäro baş-
çirberi!

Mik'esti baluğ gärdän bā-
gıla qiye nı büzüşmü sox'o
qep't'ili vi ni. Utanmi sox'o-
yekir has'är däd ni şı yu'u.

Akanaçukan undoxun
fah'am yus'u pısağacız ulu
ixtilatcekir h"az
h'atki däd.

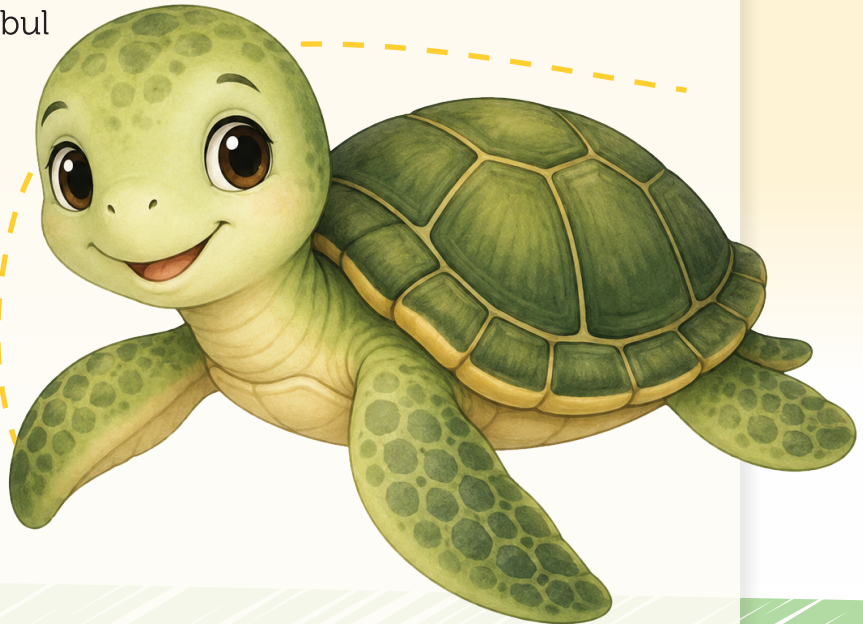
– Vın vo başaruğ
hiç vaxt k'ibes h"ısab sime'i! Mik'eyeri başär
si'iri balinarberi başär sidera!

Pitin baluğärır təəccübcızın acäroxun
irh"arni. Pısağacır ulu h"ücetuvälco qa-
lib yüzağcä qeçhiyiz müsabiqe elan sü'ürcü.
Qalib yıx'arco şert halmä vi ni:

– İliver üzmü säbkädä. Baluğqulaǵı bağçacär
yäbärç'ä nı q'ılq'alh'al burulmi säbkädä. Boh'lu turbärbe
q'osä zibil hazortu gurvä eçilmi säx'äci. Ulu gurvä hanovon k'ik'an
vet'il säx'an, ad qalibi!

Pitin baluğärır uc q'abul
si'irci. Qabağcä balina,
iye xakila ma mik'esti
baluğüzmü säbkänı
h'ülar yäbärx'äci.

Boh'lu turbäcä
çurop'q'uruc-
mä balina çokko
qep't'ilci. İve sād

boh'lu roşutkā vet'ilivni. Mik'esti baluğcır hiççişin yıdäpā nı sakitce iye yancır yop'ç'u vüx'ücü. Pısbāğacır yıpā gurvā q'axucizanbağcā uxşāri sād bitki kukunar yin qah"aci. Uc tuğo nı halı boş cıgacā h'acinci. Zibil hazortu gurvā vet'ilci.

Mik'esti baluğ roşutkācār yup'ç'u nı kilaxan epsilci. Nuğaci balinacoxun irh"aci. İyo başaruğ itxa balinacā icina nı nuğa ruh qüx'ücü, iyeri mik'esti baluğ tebrik sü'ürcü. Zir-zibil hazortu gurvā vet'iliye gürece baluğār buğulmi yıx'ärcekir xilas säx'äci.

1. Metnce güre halci sualcız cuğab q'axu döx'öra?

- A) Baluğār ça güre buğulmi yıx'ärcekir xilas säx'äci?
- B) Pısbāğacā buy hekedni?
- C) Baluğ çāz utanmi sox'oci?
- D) Balinacır şımat'i baluğ tebrik sü'ürcü?

2. Metnce gürece yıpā yıx'ära:

- A) Har kıdā sättā boh'lundāri başār si'iri.
- B) Boh'lucber har kıdā üh"tecer qebeç'iri.
- C) Mik'ecber in boh'lundāri h"ar sib'iri.
- D) Bazgārān mik'enderi boh'lundovon h'ari başār si'iri.

3. Metncoxun irh"a nı duz nä ç'ir cuğabār ayird si'irde.

1. Balinacır mik'esti baluğcā rix h'ük'ürü.
2. Pısbāğacır acärzin şert yorot'uri.
3. Mik'esti baluğcır pısbāğaco mıslah"at h"asılca h'öşxürü.
4. Mik'esti baluğcovon zibil qalākāl gurvā vet'il yıx'äri.
5. Balina h'aq'allu vi.
6. Baluğ lovğa vi.

4. Halci halciyəzin bab qaşxari yuzağcä qah" adä.

ziddiyyət
yeretmi sü'ü ubraz

ziddiyyət
h'al sü'ü ubraz

bäşär
si'i ubraz

5. Metncizin halcı fikir çüröq'ürü?

6. Yivä cümber tutuşdurmi si'irde.

Vez has'är, acära mezmuncä emr, yoxsä hiss vi?

Ya buy bo'lusti vi!

?

Väz vo bäşär si'i hiç vaxt
mik'es has'är sädäx'ä!

?

Vin veə k'eən h'aqhadä!

Yö meza nımäc cümberber vi ki, acär laxa hissini, heyecancızın
yu'uri. Halmäc cümberbovon nidaco cümberber yu'uri.

Meselçün;

Yaşemi sox'o Azərbaycan! Var säx'ä Azarbaycanco ordu!

7. Metncer nidaco cümberber qöröth"ürde.

Vinvez vin in nidaco cümberber yıpädä.

8. Vin vö ibir qiye metnce güre sualbö cuğab q'axudä.

8.1. Balinarber heye yeşemi yıx'äri?

- A) daryacä
- B) kura
- C) qulläcä
- D) okeancä

8.2. Balinarbez ugucära yan-bucağ şımä irqhiri?

- A) h'ülümerizin
- B) ibrimerizin
- C) h'ülümerizin nä ibrimerizin
- D) sivezin

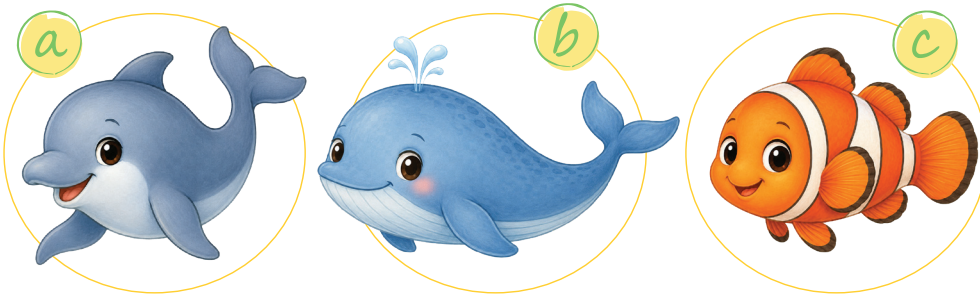
8.3 Balinarberi ov axtarmi sü'ürde şı si'iri?

- A) Halä cıgacä sas har si'iri.
- B) Halä cıgacoxun yux'ori.
- C) İyer yıxtan qapçoğori.
- D) Uga beyincir har si'iri sasri analiz si'iri.

8.4. Cümleber qöröth'ürde.

1. h'aq'allu balinarber
2. Balinarbez ugucära yan-bucağ ibrimbezin irqhiri.
3. okeanca derinx'ına yeşemi yıx'är balinarber
4. Balinarber okeanco derin cıgacä yeşemi yıx'äri.

8.5. Halcid balina vi?

9. Şekilba veh'i varlığıra turiber duz yezmi si'irde.

Y A D R A

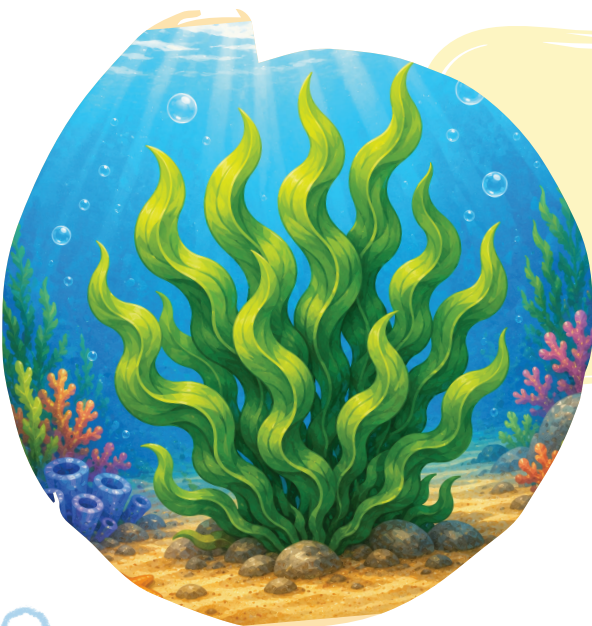
--	--	--	--	--

U B A Ğ L

--	--	--	--	--

N O Y U S

□ □ □ □ □

U B A Ğ L Q A Ğ U L İ

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □

10. "Daryacä yeşemi yıx'är cannirber" yu'u turuna
k'ibesti metn tertib sü'ürde.

4

Tabh'at nä yin

- 1 Noq' Vatani
- 2 Fu
- 3 K'ibeno guc
- 4 Seyrano gügerçinber
- 5 Uzoq'ol dār

Noq' Vatani

1. Vö dustimbö sualbez cuğab q'axudä.

Dustimer, qe yin vezin noq' a baräcä h'abaraq'ara.

Bäs noq' şı veh'i vez has'äriz?

Vez has'är, noq' çaz qurumi si'i lazımı?

Yin noq' qurumi side'iren, şı yix'ära?

2. Metn intonasiyacızın suxoda.

3.

Suxozker

Vez has'är, metnce çekir h'abaraq'ara?

Suxoye xan

Metncızın ç'üröq'ü fikir yuzağcä qavh"adä.

Noq' dunyacä harçar gucdu, harçar herk'ivi. İyeri pitin idmeriz ham so'ulu yus'uri, ham ma acber uga k'oh'uye qobuni. Idmerir iyez h'ari qulluq' sideirde noq' dix q'us yix'äri, iye kuçrimer luzu yix'äri, h'ari irh'adä ma har yığına cavanneşmi yix'äri. Noq' Vatani.

Säd yığ q'usu sär furi rixizingal çağari q'eçik. Ulu q'usu h'aq'alluvi q'eçik. Harço mez haväs'äri q'eçik. Bixas anız säd uzaq'al sas ix'iri, qet'il ni ibir qusuri. Sas ana qilimba q'aniker qaşxaravi q'eçik. Uga q'il noq'a h'ada qusuri, ibrimer iye verkiri. Läp açä derincer säd zarınti sas ix'iri. Unur xabar qoni:

– Uzaq'al tu vi?

Noq' meza quşxari:

– Ay q'usu, vın tu vi?

Q'usu furäri cuğab yus'uri:

– Zın vo färzändi.

Noq'äri yu'uri:

– Färzändcız gerek ugunda dideo mez haväs'är. Haväs'är so-dox'on, ad därdınır çurutmi si'ira. Vın lah'ki laqeyd idmeri. Zın yerenmi säx'äci ki, zo särvät zo färzändänız yivädän. Zo färzändär ma ...

4. Metn şimä tamamlemi sü'ür yux'ora?

Vez has'är, noq'äri ugo ç'el şimä tamamlemi si'ira?

Q'usu furäri iyez şimä cuğab yus'ura?

Metn tamamlemi sü'üyez bädälä:

- ✓ Metn diqqetcizin suxada;
- ✓ heçer cümle seçmi si'irde;
- ✓ har ubrazco fikircoxun fah'am yutuxdä.

5. Noq' çaz Vatan h'isab yix'ari?

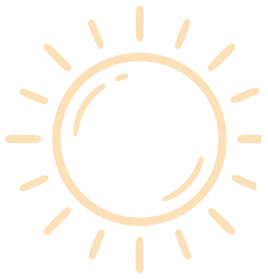
6. Q'usuri çaz ugug noq'o fäzänd h'isab si'iri?

7. Noq' ça güre uga fäzändärekir narazivni?

8. Şikilber müqayise si'ira nı säb k'ibesti metn tertib sü'ürde.

1. Şikil 4-5 cümlecizin tesvir si'irde.

Fu en boh'lu nēh'meti. Yō xalç'cır fu müqeddes h'isab si'iri, ac q'elizin sinta sufräcä osuri. Sufrä vodordä ma fu harça k'ik'an sufräcär qoni.

Fu yerenmi säx'äzker h'apxu säb inkişafco rix yop'ç'uci.

Tarixçerir nä arxeoloqärır yu'uri ki, fu idmeriz 15 hazar sän iver h'urän has'ärni. Qayeco dovurcă ya ecdadärır qul çig-çig so'ulni. Kilaki dovurba qul qayerba aräcä sorh'u nä rah'ac x'iyezin çıkar si'ir nı q'inzıl h'azır sü'ü h'ar säbkäci. Dimeli, suftäcäri fu q'inzıl cımäc säx'äci.

Azgaki idmerir s'ä h'asilcä h'ağayexan qeyner qayece h'ada şit k'uk' sorh'uye başdemi säbkäci. İlivezin ma qidaco problem mik'e nı säx'än h'al sü'ürcü.

Asıl fu azga misircendärır söch'ürcü. Andärı rah" aye nä x'ıyo qaruşuğ feyi kürece eyeci, halä xemircekir andärı lah'ki läzätdu fu söch'ürcü.

Fironberekir sundo serdabecer säd şikil vorot'q'urci. Ulu şikilce Azgaki Misirco fuyo k'ul, azgaki fu sorh'undärır şımä xemir vot'onku, cürebecüre qeydece – gurgum, konuscımäc, läp furcımä soxuru fu nä k'uk' sorh'u açux irqhiri. Misircendärır k'uk'ri quş, sfinks, baluğ, piramidacımäc formarba h" azır si'irni.

Azgaki yunanberi ma fu neq'ekir h" azır si'iri formarba sorh'urni. Halä formarba tur "klibanos" yu'urni.

Arxeoloqärır subut si'irci ki, suftä fuyo bitki şam däro qozar-bekir cäx'äci. Läp azgaki dovurba idmerir şamro qozarber veder nı ser'iri, sätä gärd cımä si'iri, iyexan iyekir fu sorh'urni. Halmäc fuyero qalığär ibtidai idmerbö yäşämi säbkä pänärba vorot'q'urci.

Läp kilaki dovurba idmerir dan veh'i bitkirber becermi si'i, çovdarcekir nä qulekir fu sorh'u h" ar säbkäci. K'ik'anki vaxtim-ba söch'ürü fu qayecmä k'evi yıx'ärni. Kilaki vaxtimba tesadüfçe güre maye h" asılcä h'öx'ücü. Xemirco vop'tu mayecızın soch'ürü fu yumşaq nä läzätdu säx'äcni.

Hindcendärır fuye baräcä yu'uri: "So'ulu haşke qıda vi, amma fu qıdaco boh'lu dide vi".

2. Fu çaz müqeddes h" isab si'iri?

3. Metnce fuye baräcä ulucärekir säd yu'ur däd:

- A) Hindcendärı fuyevon *xuräkäro dide* yu'uri.
- B) Suftä fu q'inzılcımä säx'äci.
- C) Qul h" uvo qayerbezin sarh'äci.
- D) Suftäcäri fu şamco qozarbekir veh'i rah" ayekir söch'ürcü.

4. Fuye baräcä ç'ir fikir q'axudä.

- A) Yunanberi fu neq'oc qabra sorh'urni.
- B) Suftäcäri fu yunanberi söch'ürcü.
- C) neq'oc qabıla tur *klibanos* yu'urni.
- D) Fu cürebecüre danlu bitkirbekir söch'ür yıx'ära.

Vin veä k'eän h'aqhadä!

Ç'el	Ç'elo mäne	Şikil
arxeoloq	Azgaki abiderber, azga yeşemi säbkä idmero h"ayatco terz, ando h'adätär nä inancäro baräcä mah"ımatär yuzağcä qeçh"i şexsimberi.	
firon	Azgaki Misirce padşahi.	
serdabe	Säd qadar qaburber veh'i q'uma q'ankid utağ yu'u vi.	

sfinks

yaru şir, yaru idmice
q'ıl veh'i fiqur.

5. Metncer vin nı säd qadar ç'elib seçmi si'irde, ulu qeydecizin işlemleri säbkädä.

6. Agäm noq' zeherlenmi säx'än, keyfiyyetdu fu söch'ür yıx'arız?

7. Fuye baräcä 3 habärbö ç'el qöröçh'ür nı vö däftärcä yezmi si'irde.

8. T'ikro cıgacä bab qaşxar ç'eliber yezmi si'irde.

növ

yit

fu

nusu

tonu

h"aräc

... xemir sörh'uyezin h"asılca h'aşxar rah"ayö mämulati.
Pämäcar q'ala fuyezin ..., ... nä... so'uli. Fuyo cürebecüre... vi.
Azərbaycanca ... fuyekir lah"ki h"az h'aşxari.

9. "Tonuc fu" turuna säd tesviri inşa yezmi si'irde.

1. Metn duz suxoda. Möterizece veh'i ç'elbekir bab qaşxar qöröç'ürde.

1

İdmerir daryarber, kurimber lah"ki zibillemi si'ircni. Ugunda xaba h'atku haşke daryacä, kura sah'acni: plastikce nä şüşece qabri, so'uliyer artux itkinicer, demirco qırıntirber, kınä eşyarber.... Amma ucärekir en pis veh'i zeherni. Zavod nä fabrikerar zeherlu madderber x'ie h'aletkilde x'ie veh'i cannurber saq'a vitkicni. Demirco qabri, demirco turberber daryacä dibce su-sunciye h'a-da k'ot'ä yıx'ärni, iye xan okeanböxun h'alotkul çağarni. Daryarber, okeanber idmerir sat'h'a zibilbezin (boğulmi yıx'ärni, çirklenmi yıx'ärni). Uga dibce k'ot'ä säx'ä zibilbekir okeancovon h"aräkät sü'ür yux'or däbni. Ham ma náfäs qevin yudox'orcekir gucunar orox'orni. Ugucära färzänd veh'i daryarber, neverber veh'i kurimber yıgri yoç'uyezin mat'ım lah"ki zeherlemi yıx'äri, sar'arni. Heleske ma okean ın zeherlenmi yux'orcä başdemi yux'orni.

Säd yıg okean ç'innemi sox'oci, idmero sat'h'a zibilber anda ugundäz (kilaxan, xakila) elsi yıkän säx'äci. Okean alopkul-yulopkulci, selina dünümü sox'oci. İyeri h'apxu dārimber, lāp dağrı nı,

k'uliber in h'axuci, dağıtmi si'irci, uguguzın qeyin tuğoci. Haşke h'axu h'as'äyexan itxaci ki, säb boh'lu q'ol dağıcımä qep't'li vi, hiç ugo cıgacär in terpenmi sox'o däb.

2. Idmero okean çirklandirmi sü'ünda baräcä vin veə fikir yıpädä. Andovon vez şi yu'u yıkäcni?

3. Sualbö cuğab q'axudä:

- ✓ Kurimber sa'a vitken, şi yıx'ära?
- ✓ Daryarber sa'a vitken, şi yıx'ära?
- ✓ Okeanber sa'a vitken, şi yıx'ära?

4. Okeanco h"aräkätce baräcä veə fikir yıpädä. Vez has'är, iyeri haşke dağıtmi si'iriye h"aq'luvni?

5. Idmeriz vin halci mıslah"atär yus'uvni?

6. Vez has'är, har ç'innemi säx'ädä harşke dağıtmi si'i lazımı?

Sel lah"ki teecüblenmi säx'äci, iyez q'ol un uguguzın çüğü yıkän säx'äci. Har gälcär q'ola h"ucum si'irci, har gälcär iye ugug h'at'uci, h'at'uci. Amma ad hiç ugo cıgacär in terpetmi sü'ür sox'o däb. Axırce yurulmi säx'ä nı kilaxan çekilmi säx'äci. Sättä x'äd çe-kilmi säx'äye xan alä q'ol ça güre qevin sodox'o q'ala h'arq'uci.

Boh'lu q'ola q'anik mik'esti, mik'esti veyiyizken in eq'i säb qaye vi ni. Ulu k'ibesti qaye boh'lu q'ola q'anik çöp'ç'uvni, uga nı yaru noq'a q'osä veh'ie güre iyeri boh'lu q'ol k'ev-k'ev süqhür h'avaqhavni.

Yıpä yıx'ära, k'ibes ye ma boh'lus yıx'arcox ferq däd, vin şi ci'i, vin heye yıx'är asasi. Lazımolu cıgacä säbkädä k'ibestirber in guc-du yıbkäri.

7. Selino teeccübce sebeb veh'i şî vi ni?

8. Selinovon şimat'i boh'lu q'ol ugo cıgacär terpetmi sü'ür sox'o dăb?

9. K'ibesti qayecir uga guc çekir qonni?

A) daryacär B) boh'lu q'olar C) noq'ar D) selinar

10. Metnce veh'i axırıncı abzasce güre müzakire tuğädä. Qe vin ın k'ibecberi. Veə guc çari? Vövon veə boh'lundäz dayaq säbkä säbkäciz?

11. Agäm okeancız vin tur yus'u säbkäcinän, iyez şimäc tur qusuvni?

Vin veə k'eən h'aqhadä!

Suncu cinsinar veh'i varlıgär ferqlendirmi si'iyez acäriz tur qusuri. Halmäc turib hemişe boh'lu h'ariferizin yezilmi yıx'äri.

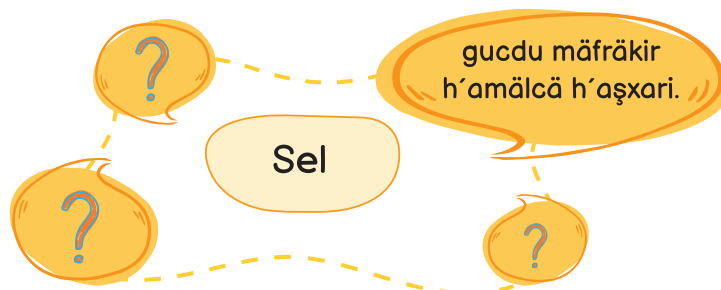
Meselçün, Nərgiz, Nicat, Boku, Qubä, Azərbaycan xüsusi isimeri. Heleske ki, ulu turiberir acär la'acärekir ferqlendirmi si'iri.

İdmice turiber, soyadär, şəhər, ulkă, okean, darya, kur, kum, qesebe və s. yus'u turiber xüsusi isimeri.

12. Vin ibir veye metnce güre sualbez cuğab q'axudä.

12.1. Selina baräcä veə k'eən itkinicera güre sxem tamamlemi si'irde.

13. Vin selina şahid säbkäciz?

14. Şikilber bab qaşxar cümlebezın elaqelendirmi si'irde.

a

Seliniz boh'lu q'ol uguguzın
çüğü yıkäcni. Har gälcär
q'ola h'ucum si'irci, har
gälcär iye h'avätäci.

b

Zavod nä fabrikerar zeherlu
madderber, demirco qabri,
demirco turberber daryacä
dibce su-sunciye h'ada k'ot'ä
yix'ärni, iye xan okeanböxun
h'alotkul çağarni.

c

Okeancır h'apxu dārimber,
lāp dağrı nı, k'uliber in
h'axuci, dağıtmi si'irci.

d

Okean alopkul-yulopkulci,
selina dünmü sox'oci.

15. Säđ qadar xüsusi isim yezmi si'irde.

16. Açä'acäro harciye baräca şubud xüsusi isim yezmi si'irde.

Okeansä turiber: _____

Daryasä turiber: _____

Kura turiber: _____

1. Metn rulbezin , ham ma ifadeli suxoda.

Seyrano dust Säftärir anız q'ab gügerçin quğoci. Gügerçinbekir säb heç'i lupluzu vi ni. Li'ie gola elə bil sozə gos yobğuvni.

– Ay dide, sudä irah" ucär şimä kuçägi vi, şimä yoroşuğlu vi! – yipä nı Seyranır suncu boh'lu havascızın ugunda dida kılar sirqhir ni gügerçinbö tərəfcoxun turğacı.

Seyranır ugunda adä nı gügerçinbö bodä tuğacı:

– Adä, irah" şimä marağlu quşri vi!

Anda adä, diyesen, Seyrano quş h'ovoqhuyekir narazivni:

– Axı ucärekir şi xeyir quşxari? Ucärızın meşğul yıx'är havayı cıgacä vaxt yoroğuvı.

– Va'a, adä, – yipä nı Seyranız ugunda adä inandırmi si'i yıkän säx'äci, – zäs has'är, gügerçin lah"ki faydalı, ham ma marağlu quşı.

Seyran gügerçinbö növrekir, acäro xeyircekir h"arqhuyezin andä adarı marağcızın anoxun irh"aravni:

– Väs ucär heyer has'äri?

Seyranır quşra barəcə suxo ki-
tabər ugunda adä h'ükeci. Adär
Seyran nä tariflemini si'irci, nä ma
danlämi si'irci.

Ulu ixtilatcä h'adar säd qadar
yoç'uci. Säd yığ teneffüsce vax-
tına Seyranır mektebco kalidorcä
ugo hambäzärızın ixtilat si'ira qet'i-
livni. Bixas ugunda adäo yavaş-yavaş
yumurbeziŋqal laxan laxan qeç'i irqhaci.
Ad, fikirli irqhiravni.

Seyran dıxtä ana qabağcä qaç'uci.

Adär: "Vın zın direktorco utağcä tuğ!" – yıpäci.

Vez has'är, hadiserber şimä davam yıxära?

Hadiserbö xakilic düşünmi yıx'arcız plancekir istifade sü'ürde.

PLAN

1. Adäo direkturcızın gürüşmi yıx'är
2. Adäo Seyrano təlim-terbiyecızın maraqlanmi yıx'är
3. Direkturco Seyranä barəcə müsbət fikirber
4. Mektebce "Vez quşri yıxän säx'a" turuna guşe yeretmi si'i
Seyrana qudğu
5. Adäo nuğa yıx'är

Zeng qup't'uci. Seyran set't'eh'ir ni sinifce vix'ici. Hil ano pitin
narahat duyğurber nä heyecanber nuğa yıx'arcä, mat'ım lah'ki
havascızın çalışmi yıx'arcä çovurmi säx'äci.

Mirze İbrahimov

2. Metn elmi, yuxs  bedii metni? V  fikirber izah si'irde.

3. Sualbekir sunciyez metnce cu ab q'axu yux'ora:

- A) G ger inco halci faydarber vi?
- C) Ad   oxun mektebce nah'r  si'irivni?
- D) G ger in  a g re s lh qu i h'isab yux'ori?
- E) Ad   imat'i mektebce q x' cn ?

4. Metnce g re Seyrana bar c  yip  yix' ra:

1. Salı alu vi.

2. Yaradıcı vi.

3. Dersimer vin yu'u,
h'ari suxus'ur d d.

4. Ad rı ana inam
h'    r d b.

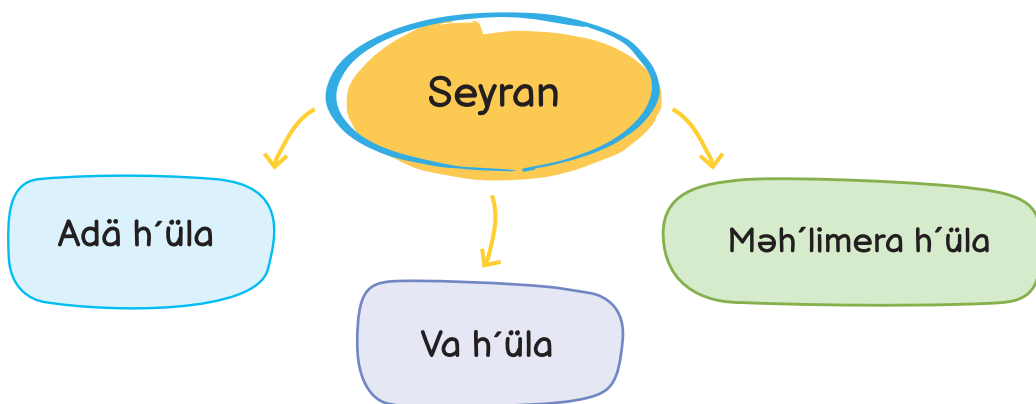
5. Ugo m h'limeriz
ad lah'ki yik ci.

6. Pitindez n munevi
h'ayelcim  has' ri.

7.  alı qani.

8. Ad rı ana
inam h'    r .

5. Sxemce güre h" abarq'adä.

6. Vez has'är, adä quşra qanşär laqeydni? Halci hadisecir adä fikir değışmi sü'ürcü?

7. Yıvä ç'elbekir istifade si'ira nı k'ibesti metn tertib sü'ürde.

Tabh'at

quşri

dimeli

bitkirber

canlu

yın

lazım yıx'är

ziyanyus'u

qurumi si'i

darmanco bitkirber

halbättä

qet'i dex'era

yeşetmi si'i

noq'

x'äd

dan

duğurdänki nı

1. Metn rübezin düz intonasiyacızın süxoda.

Qe Altay bābārı uga neverber mişece h'absiliz tubğocni. Hil acber ebsil k'ulcā qubaşxaravni.

Bixas anız dārimber et'e nı lāp rixa qırağcā su-sunciye h'a-da qıs'ā eye itxaci. Halādāmcā ad qet'ilci. Lāp derincer sāb ah' qoxuci.

Bābā sādke ma h'urān h'ux'ücü. Mah'lim sāx'āci ki, yot'u dārimber q'acira feyix'ın yıdāx'ār cıgarbez k'ınacmā h'ak'anā yus'uri.

Altay bābā tabh'atco vurğun veh'ıye gürece dārimbö yorot'u hiç q'abul si'ir yıx'ār dādni. Muradı yop't'u dāra uga xab qıth'aci. Dāro yop't'u cıgacār suzulmi yux'or şire ana xaba yayılmi sox'oci. Uga için ugunda bābāoxun süqhürnü:

– Bābā, uc şı vi?

Altay bābārı sād qadar dir cuğab yıvāci:

– Dāro h'ülec x'ādi. Yop't'u har suncu dārır üsyan sü'ūra nı h'ülec x'ād axıtmi si'iri.

Meryamır xabar qenci:

– Dār ın uzoq'ol bāgām?

– Halbättä. İdmerox h'ülec xäd veyiye qeydece, därimböxun in h'ülec x'ad vi. Tabh'atcız hulu cüre ziyan yus'u gına sayilmi yıx'äri.

2. Şikilce nä metnce aräcä halci ferq vi?

3. Vez has'är, därimber, duğurdänki nı, uzaq'al bağäm?

4. Metnce güre yıpä yıx'ära:

- A) Därimber in canlu vi.
- B) Därimber yot'u yıx'ära.
- C) Bäbäri därimber yorot'undovon herk'i ç'eliber yu'uri.
- D) Bäbä yot'u därimba laqeyd yanaşmi yıx'äri.

5. Duz nä ç'ir fikirber yuzağcä qah'adä.

- Altay bābā sert nä telebkari.
- Altay bābā tabh'atco vurğuni.
- Bābāri h'ayelber tabh'at qurumi si'ie nah'rā sib'iri.
- Muradız dārimber yıkā dād.
- Dāro uzoq'ol Meryamır xabar qoni.
- Bābāri et'e dārimber maşınce qıs'āz yortur dād.

6. Vez metnciz şımāc tur qusu yıkācni?

7. Metncizin halci fikir çüröq'ürü?

8. Dāro mezizin vin idmera müraciet si'i säbkācinān, vin andovon şı yu'uvni?

9. Tabh'at qurumi si'ieyz şı si'i lazım veh'i dāro budağāra yezmi si'irde.

Lügət

Sıra	Budanu meza	Azərbaycanco meza
1	ac	o əvəzliyi (IV sinif – cansız varlıq)
2	ad	o əvəzliyi (I və III sinif – kişi və qız, eləcə də heyvan və quşlar)
3	adır	o əvəzliyi (II sinif – qadın)
4	axur	yuxu
5	barxudä	sahib, yiyə
6	bazgärän	bəzən
7	bixas	qəflətən, birdən
8	conqolber	tonqallar
9	cürebecüre	müxtəlif
10	çeşmeğ	eynək, gözlük
11	çi	bu il
12	çögen	qabarıq
13	darya	dəniz
14	dästä	1. dəstə; 2. qulp; 3. dəstək
15	dıxantär	tezdən, erkən
16	färzänd	övlad
17	fu	çörək
18	gärän-gärän	tez-tez, təkrarən, hər dəfə
19	gärdän	boyun
20	giricer	həyətlər
21	habä	ata

22	haçke	hər şey
23	halmä	belə, elə, bu cür, o cür
24	hüttüşün	heç kəs
25	x'äcreciyo yığ	yay günü
26	xabsurqhu	məhəccər
27	xa-h'ürän	ətrafında
28	igiduväl	igidlik
29	ixtilat	söhbət
30	illaki	xüsusən
31	kahaluväl	tənbəllik
32	kembil	kərpic
33	kilacära	sonralar, sonrakı dövrlər
34	qarayaz	yaz fəsli
35	qul	buğda
36	qullä	nohur, göl, suyu yığılıb qalan yer
37	laxan	yuxarıya
38	lımäd	elə
39	luzu icin	ağbəniz, ağ üzlü
40	mağ	nağıl
41	mitker	toy
42	muk	buz
43	noq'	torpaq
44	nuğa	şad, sevinən
45	nusu	pendir
46	pämäcar	səhər

47	pänä	mağara
48	pıspağa	tısbağa
49	roşutkä	dəmir tor
50	säduväl	birlik
51	sağlamuväl	sağlamlıq
52	sättä	yalnız, ancaq, təkçə
53	suftäki	İlk, birinci, başlanğıc
54	suxozker	oxudan əvvəl, oxudan qabaq
55	sundäz	birinə
56	şaduväl	şadlıq
57	şevəcmäd	şəvə kimi qapqara
58	şi	nə
59	temizuväl	təmizlik
60	tonuc fu	təndir çörəyi
61	turbä	boru
62	ucağ qunox'ı	ocaq (IV sinif) qalamaq, alışdırmaq, yandırmaq
63	ulkä	ölkə
64	uzoq'ol	ağlamaq (III sinif; uzaq'al – I və IV sinif, uzalq'al – II sinif feili)
65	virağ	günəş
66	vot'onku	yoğurmaq
67	yağı	düşmən
68	yaşiluväl	yaşillıq
69	yiz	qar
70	zinza baräcä	özüm haqqında

Buraxılış məlumatı

BUDUQ DİLİ 3

Ümumi təhsil müəssisələrinin 3-cü sinifləri üçün

Buduq dili fənni üzrə

DƏRSLİK

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər: **Adıgözəl Hacıyev**
Qismət Hacıyev
Faiq Həsənov

Layihə rəhbəri **Samirə Bektaş**

Buraxılışa məsul	Rafiq Kazımov
Dizayner və səhifələyici	Sufi Səfərli
Texniki redaktor	Sevinc Yusifova
Baş redaktor	Samirə Bektaş
Texniki direktor	Allahverdi Kərimov
Nəşriyyat direktoru	Sevil İsmayılova

Dərslərdə istifadə olunan vizual materiallar
süni intellekt texnologiyalarından istifadə edilməklə hazırlanmış
və mütəxəssislər tərəfindən yoxlanılmışdır.

© “Şərq-Qərb” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi:

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və
yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq,
elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 8,5. Fiziki çap vərəqi 12. Formatı 57x82^{1/8}.
Kəsimdən sonra ölçüsü: 195x275. Səhifə sayı 96.
Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 10-12. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş . Tiraj . Pulsuz. Bakı – 2026

Çapa imzalandığı tarix:

Çap məhsulunu nəşr edən:
“Şərq-Qərb” ASC
(Bakı, AZ1143, Hüseyn Cavid pr., 111)

Çap məhsulunu istehsal edən:

Əziz məktəbli!

Bu dərslik sizə Azərbaycan dövləti tərəfindən
bir dərs ilində istifadə üçün verilir.

O, dərs ili müddətində nəzərdə tutulmuş bilikləri
qazanmaq üçün sizə etibarlı dost və yardımçı olacaq.

İnanırıq ki, siz də bu dərsliyə məhəbbətlə yanaşacaq,
onu zədələnmələrdən qoruyacaq, təmiz və səliqəli
saxlayacaqsınız ki, növbəti dərs ilində digər məktəbli
yoldaşınız ondan sizin kimi rahat istifadə edə bilsin.

Sizə təhsildə uğurlar arzulayırıq!

